

Як облаштувати Росію.

Наш північно-східний сусід постійно нав'язує Україні дискусію про внутрішнє облаштування України.

Візьмемо на себе сміливість помислити, якою є Росія нині та яким буде політико-правовий простір на схід від України після Путіна.

Які можливі сценарії розвитку ситуації на території РФ у середньостроковій перспективі та як Україна має реагувати на них.

Чи є Росія справжньою федерацією, чи справедливо розподіляються національні багатства, як забезпечуються права національних меншин.

Як захистити права українців, що компактно проживають на території РФ.

ЯК ОБЛАШТУВАТИ

РОСІЮ

ЕКСПЕРТНА ДИСКУСІЯ

Київ, 2015

Керівники проекту

Ростислав Мартинюк

Юрій Сиротюк

Переклад на англійську

Юлія Мирна

УДК 321.013
ББК 66 (Рос.)
Я-44

Як облаштувати Росію. Експертна дискусія / Упор.
Юрій Сиротюк, Тетяна Бойко. — Львів: Видавництво
«Астролябія», 2015. — 160 с.

Видання містить матеріали експертної дискусії, що відбулася в агенції УКРІНФОРМ 2015 року за участю провідних українських та зарубіжних фахівців у галузі росієзнавства. Учасники дискусії мали на меті визначити обриси нової східної політики України, аналіз сценаріїв розвитку подій на території сучасної Російської Федерації та можливі стратегії реагування України.

Проект реалізований Київським товариством
«Ерзянь Вал» та Недержавним аналітичним центром
«Українські студії стратегічних досліджень»

Усі права застережені.

Жодну частину цього видання не можна видрукувати, закладати в комп'ютерну пам'ять, відтворювати у будь-якій формі та будь-якими засобами без попередньої письмової згоди видавництва.

Упорядкування та редагування © НАЦ «УССД», 2015
Дизайн © Видавництво «Астролябія», 2015

ISBN 978-617-664-091-2

УЧАСНИКИ ДИСКУСІЇ:

Юрій Сиротюк 11

*Директор Недержавного аналітичного центру
«Українські студії стратегічних досліджень»,
народний депутат України VII скликання*

Володимир Крижанівський 13

*Перший Надзвичайний і Повноважний Посол
України в Російській Федерації*

Ростислав Мартинюк 14

*Співголова київського товариства «Ерзянь Вал»,
історик, фіно-угрознавець*

Дмитро Левусь 23

Центр суспільних досліджень «Український меридіан»

Олег Тягнибок 27

*Голова Всеукраїнського об'єднання «Свобода»,
народний депутат України III, IV, VII скликань*

Олександр Демченко 29

Сходознавець

Андрій Ілленко 33

*Народний депутат України VII та VIII скликань,
Всеукраїнське об'єднання «Свобода»*

Олексій Курінний 37

*Директор програм захисту прав нації,
національних меншин і корінних народів
за національно-міжнародним правом
Центру міжнародного захисту прав людини НАУКМА*

Юрій Олійник 62*Експерт Недержавного аналітичного центру
«Українські студії стратегічних досліджень»***Олег Шро** 64*Російський публіцист, «Новий регіон»***Богдан Червак** 65*Перший заступник голови Державного
комітету телебачення та радіомовлення***Сиресь Боляєнь** 67*Голова київського товариства «Ерзянь Вал»***Богдан Галайко** 68*Директор Науково-дослідного
інституту українознавства***Віктор Роз** 69*Редактор газети «Шлях Перемоги»***Олександр Маслак** 72*Експерт аналітичної групи «Рубікон»***Олег Лісний** 73*Віце-президент аналітичного центру «Політика»***Андрій Мохник** 74*Заступник голови Всеукраїнського
об'єднання «Свобода»,
народний депутат України VII скликання,
міністр екології 2014 р.*

ПЕРЕДМОВА

Проблема націй та націоналізмів у глобальну епоху вичерпно досліджена низкою вчених, зокрема відомим у західному світі британським суспільствознавцем Ентоні Смітом. Проте коли йдеться про нинішню Російську Федерацію, то вона виламується із сталих наукових дискурсів. Причина — не в «особливому шляху» уявної Росії, а особливості практик, які заперечували та компрометували саму ідею існування націй та націоналізмів на територіях, які контролювала Москва. Як заперечення цього московського трюку народилася наукова інтуїція про існування конгломерату «поглинених націй», такого собі порту роздержавлених і розрепрезентованих націй. Націй з історією, кордонами, війнами, внутрішньою конфліктологією. Це, власне, і є «знання про Росію».

Найуспішніше «знання про Росію» просувалося у країнах, які самі були окуповані Москвою у ранньомодерні часи: це Фінляндія, Польща, Україна. XIX століття — час, коли наукові та політичні еліти цих країн «доварилися» у московському казані. Вони були готові побачити неявні, навіть парадоксальні механізми російського колоніалізму та його репрезентації.

Проте найдалі в баченні «невидимих країн» змогла піти саме Україна, бо й сама оголошувалася Москвою такою, що не існує, — аж до повного перелицювання завойовника на завойованого. До того ж Україна й сама взяла діяльну участь у проєктах Російської імперії. Зокрема, країни Північної Азії приведені до пантофлі московського монарха випускниками Києво-Могилянської академії (сама Києво-Могилянська академія — ранньомодерний український університет, створений 1620 року за зразком єзуїтських колегіумів). Освітні, місіонерські практики ордену Єзуїтів були широко «заземлені» українцями у Російській імперії: від ерзянського Тамбова до американських алеутів. При-

чому українські агенти «государя всія Малия, Белия та Великія Руси» брали в полон не території, а душі країн Європи та Азії. Годі й казати, що цей полон був не тільки Христу, але й Москві, яка, мов ящур, мінилася кольорами усіх мерзот, які тільки знало тодішнє людство.

Попри це, Україна ще в XIX столітті змогла створити не лише власний націоналістичний наратив (від козацьких літописів до першого ректора Київського університету Максимовича, від Максимовича до професора Київського університету, історика Володимира Антоновича, від Антоновича до засновника кафедри української історії Львівського університету Михайла Грушевського), а й науку про Московію-власницю-загарбаних-територій. Це було «українське покаяння».

Ключовою фігурою тут є доктор Юрій Липа та його знакова праця «Розподіл Росії», написана у розпал Другої світової війни. Після Юрія Липи можна говорити про Росію у категоріях «шокової географії» — достеменною політичною мапою Євразії: від Смоленська до Камчатки та від Мурманська до Кубані. Ця мапа містить у собі до 40 невидимих (неочевидних) країн.

З розвалом СРСР 1991 року, здивований західний світ із стриманим ентузіазмом нарахував 14 нових країн. Серед них найвразливіша географічна новина для Європи — Україна як найбільша країна Старого світу. Здавалося, це був кінець імперії, яка увібгалася у межі «ядра русского народу». Однак із початком нових колоніальних воєн Москви, зокрема й анексією Криму, цілком очевидно: власниця «невидимих країн» полює за новими жертвами-невидимками. Бо й самого «русского ядра» не існує в природі. Є Чайковський, Булгаков, Достоевський та Чехов. А ядра немає. Є тільки Кремль, релігія якого — систематичний розбій, зіпертий на визиск та безкінечне шельмування духовних основ захоплених територій.

27 червня 2015 року на військовому Лук'янівському цвинтарі зібралося до ста людей. Ховали командира до-

бровольчого батальйону «Луганськ-1» Темура Юлдашева. Напередодні заступник директора Інституту національної пам'яті Павло Подобєд зв'язався з його матір'ю — вона живе у Мордовії. Це одна з фіно-угорських республік Російської Федерації. На похорон сина, загиблого від рук російських солдат на Савур-могили, вона не приїхала. Але їй там «не скучно» — внадилися працівники ФСБ, продажні російські журналісти. Бо як так? Спадкоємний раб Юлдашев, «мордвин», узяв зброю і загинув за Україну!

У долі Юлдашева — близька погибель Москви. Погибель від зброї фіно-угорських народів, які тепер вважаються найлояльнішими до Кремля. Після звільнення 17 фіно-угорських країн сучасної РФ не залишиться і жодної Росії — нібито «гартленду» русского народу. Сама дефініція «русский народ» зазнає преображення. Шляхом відновлення ідентитету 150-ти мільйонів записних «русских», вони набудуть фіно-угорську батьківщину, яка була свідомо меж із іншими народами — слов'янськими, балтійськими, тюркськими. Русські ще набудуть Батьківщину, яка передасть до Музею Орди всю історію московських князів — з останнім ЧК-істом включно.

У час цього преображення (або, як кажуть греки, «метаморфози») вільні народи мають бути готовими до відкриття посольств, до участі у впорядкуванні цього зраненого світу. Ця робота буде скидатися на новий План Маршала — для зраненої нацизмом Німеччини у 1940-х роках. Не принижуючи, не шукаючи легкої здобичі, не фундуючи тут нове рабство Західного капіталу, але співдіючи великим народам постросійської Азії та Європи — так бачили б українці «розподіл Росії». А доповіді, вміщені у цьому збірнику, поки що є просто репліками та нарисами до захоплюючої дискусії про 40 країн, які незабаром постануть.

P.S. Розуміємо, що існування «невидимих країн» у глобальну епоху саме по собі виглядає як певна інтелектуальна гра чи навіть вишукане шахрайство. Саме так ставилися до «українського питання» на початку XX століття.

1911 року побачила світ нова редакція Британської енциклопедії — найавторитетнішого публічного знання про все і вся у тодішній Європі. У статті про Київ зазначено, що це «старовинне російське місто». За якихось шість років Київ — це столиця Української Народної Республіки, в якому одне за одним відкриваються посольства Туреччини, Фінляндії, Болгарії, Німеччини. До нових видань Британської енциклопедії були внесені відповідні правки. Очевидно, що й зараз публічні знання про Росію залишаються умовними і тимчасовими. Не факт, що справи підуть краще за рік чи два. Вони налагодяться, якщо весь світ сміливо подивиться на карту змін, яку в умовах війни з Російською Федерацією пропонують українці.

Ростислав Мартинюк

Юрій Сиротюк

*Директор Недержавного аналітичного центру
«Українські студії стратегічних досліджень»,
народний депутат України VII скликання*

Тема нашого круглого столу «Як облаштувати Росію?» — не піарний епатаж і не зовсім алюзія на однойменну працю Солженіцина. Це спроба дати серйозні відповіді на питання нашої і європейської східної політики, які, на жаль, табуовані в інформаційному просторі України. «Страусина» політика непомічання проблем, відсутності сценаріїв розвитку подій на просторі, який у найближчій перспективі може перестати бути єдиним, віра в вічне життя Путіна і залізобетонну непорушність Російської імперії не дають змоги нам прогнозувати розвиток подій на постросійському просторі. **Якою буде Росія після Путіна? Чи це буде ліберальна імперія в нинішніх кордонах, чи для Росії природніше побудувати справжню конфедерацію незалежних національних держав, як діяти в випадку переростання подій у некерований хаос — власне про це суть нашої політологічної дискусії. Її мета — окреслити обриси реальної та активної східної політики України.**

У час, коли режим Путіна втілює свої божевільні ідеї завоювання, а точніше знищення світу, ми не повинні відповідати в подібному дусі в бік народів та людей, що сьогодні волею долі стали громадянами цієї імперії. Як допомогти росіянам та іншим народам РФ здобути свободу та захистити громадянські права, що ми можемо їм запропонувати після падіння режиму, що можемо зробити вже сьогодні для захисту прав наших співгромадян, що опинилися в Росії, — це практичні завдання нашої дискусії. Не думаю, що ця війна несе щастя якуту, якого таємно пригнали

знищувати Донбас, так само як москвину, якого публічно принижує цей якут в околицях Донецька. Очевидно, слід шукати відповідь на питання, як знищити московський імперіалізм, бо він нищить не лише сусідні країни, а передусім душі і тіла народів, що населяють цю клаптикову імперію, він ні для кого не є виграшним. Практика замирення, оцивілізування Російської Федерації через збільшення економічного потенціалу країни не веде ні до більш цивілізованої поведінки керівництва Російської держави, ні до збільшення добробуту населення імперії. Лише воєнні поразки режиму можуть стати поштовхом для росту національного самоусвідомлення та громадянських прав. Якою буде Росія після Путіна, адже ж Путін не вічний, щоб комфортно співіснувати з цим майбутнім постросійським простором було не лише сусідам, але й громадянам цієї в більшості чужої для її населення країни? Оскільки в Росії все менше хліба, а видовища базуються на крові і смертях, то вже у найближчий період події всередині Росії наберуть карколомного характеру. Ми, як сусіди, можемо допомогти окупованим Росією народам, а також нашим братам, яких доля закинула на цей простір. Відкривши «скриньку Пандори» щодо непорушності кордонів, Росія відкриває простір дискусії про те, які та в яких кордонах існують держави на постросійському просторі. Про це на серйозному академічному рівні поговорили на нашому круглому столі. Сподіваюсь, що це допоможе сформувати зважену, аргументовану й адекватну політику України в бік Росії.

Ми не повинні забувати, що Росія — це територія, де є ще й чотири тисячі ядерних боєголовок. А це загроза для всього світу.

Володимир Крижанівський
*Перший Надзвичайний і Повноважний Посол
України в Російській Федерації*

... Ми повинні чітко розуміти, що **нема братського народу, і уявлення, що є окремо кремлівська еліта і російський народ, — неправильне. Бо ж цей народ сторіччями виховували в певному ключі, в нього вироблявся певний менталітет — імперськість. І ця вихована сторіччями імперія буде самопродуватися. Відійде Путін — буде інший, може, й гірший.** Я недавно чув думку перших президентів, що за Єльцина такого не було би. Та за Єльцина вони були б під Варшавою. Те, що зараз робить Путін, це підживлення Росії екстенсивним розвитком, природними багатствами, нафтою. Ми чітко маємо розуміти, що це лихо надовго, якщо не назавжди.

Українці до деякої міри підтримують відмінність, щоб самими не стати імперіалістами, але дехто таки стає. Тільки чітке розуміння, з ким ми маємо справу, може призвести до того, що стосунки будуть нормальними.

Розраховувати на те, що ми кривні брати, не можна, ніякі ми не брати. Нарешті ця полуда спала з очей. Звичайно, там є нормальні, притомні люди, але це виняток. Маємо чітко розуміти, що поряд з нами — жахливий імперський ведмідь, бо навіть з поляками можна домовитися — то все-таки європейський народ...

Ростислав Мартинюк

Співголова київського товариства «Ерзянь Вал»,
історик, фіно-угрознавець

ШОКОВА ГЕОГРАФІЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Великі географічні відкриття» робилися європейцями з XVI століття — тоді експедиції іспанських торгових факторій винайшли Америку. У цей же час на сході Європи Московія і собі робила «великі географічні відкриття». Робила це також із торговельного зиску, але кількість відкритого і формально поглиненого залишалася незбагненою навіть для найбільш освічених часів Російської імперії XIX століття.

Власне, осягнення та освоєння формально захопленого Москвою в Азії з часів Христофора Колумба почалося тільки більшовиками — у 1920-х роках. Український політолог Юрій Липа показує це на простому прикладі: одна з червоних московських експедицій відкрила у наново завойованому Східному Сибіру цілу гірську гряду, з піками на 3 кілометри заввишки! Про неї не знали ні цар Петро Перший, який формально володів цієї грядою, ні його нащадок імператор Микола II, що любив мандрувати по незорій Росії, де був і Арарат, і саамські сейди, і Почаївська Лавра і камчатські гейзери.

Але справжнє більшовицьке відкриття XX століття — це політична історія країн, які колись захопила Московська імперія. Звісно, йдеться не про Польщу, Україну, Фінляндію чи Естонію, незалежницькі рухи яких були відомі на 1917 рік практично усій Європі. **Більшовики у себе в тилу відкрили до сорока нових країн — Башкортостан, Бурятію, Карелію, Інгерманландію, Калмикію і навіть Марій Ел,**

Удмуртію, Комі та Хантію і ще більш «екзотичних». Всі вони зі зброєю в руках заявили про право **на власну державність**.

Після серії нових завойовницьких воєн, яку більшовики назвали облудливим терміном «громадянська війна», сяку-таку федеративну державність отримали лише 25 із них — у формі республік і округів. Але й така, багато в чому симулятивна, державність дана більшовиками не через їх любов до «самовизначень народів» чи політико-адміністративних експериментів. Ні, приз у вигляді «національної республіки» **отримував тільки той, хто узав до рук зброю**. Так, усі 25 воєн проти майбутніх «республік», зрештою, виграла Москва. Як класичний переможець, Росія самостійно визначала їх кордони.

Наприклад, повстала Карелія отримала в РСФСР лише третину свого — 2/3 її території віддано Ленінградській, Вологодській, Новгородській та Мурманській областям. А повстала і приборкану Саха-Якутію — після російсько-якутської війни 1918–1920 років — відрізали від виходу до Тихого океану. Такі-от територіальні «контрибуції» з «братніх народів». Винятків не робили нікому. Саами і вепси, які по-доброму просили у Москви хоч національний округ, не отримали нічого. Слабких і беззбройних більшовики не шанували.

Теперішня Російська Федерація успадкувала оту більшовицьку географію — вона досі має 21 «національну» республіку, 4 «національні» автономні округи та одну «національну» область з-посеред 83 суб'єктів РФ. Ці «особливі регіони» ніколи не давали спокою Москві — вони були явним свідченням військової доблесті підкорених народів.

Хто такі «русскіє» у цій боротьбі націй на території колишньої Російської імперії? Жертва чи спільник більшовиків? Більшовики, будуючи нову фабрику визиску підкорених народів у 1920-х, зберегли «русскіх/росіян» у базовому «імперському кластері». Русскіє й не дуже заперечували. Відтак більшовицький режим по факту відчужував терито-

рії — від Саха до Карелії — саме в інтересах русскіх. Так само діяла пізніше і нова, путінська, Росія.

Після 1991 року Москва анексувала на користь «безнаціональних» суб'єктів РФ чотири автономні округи. Але далі не пішла. Не ризикнула. Казань, Уфа, Якутськ, Сиктивкар, Улан-Уде, Майкоп, Йокшар-Ола — це не «фейкові» столиці фейкових держав. Це лише вершечок **Шокової географії Росії**, яка існує невидимо, але скріплена видимою кров'ю євразійських націй.

Шокова географія Російської Федерації має ще одного невидимого героя. Це згаданий «русский человек». Хто він — власник чарівної імперської палички?

Русскіє не мають жодного окремого статусу в Російській Федерації, і не мали його в ССРСР. Це не заважало їм де-факто бути власниками цієї держави і контролювати всі народи, які мають «національні республіки» в сучасній РФ. Що це за феномен? Наприкінці виступу я спробую його пояснити, а відтак дещо запропоную самим русскім — окремо в Азії та окремо в Європі. Як би це не виглядало претензійно, але наше зібрання присвячено не просто темі «Як облаштувати Росію», але «Що ми пропонуємо русскім?»

СПОЧАТКУ КОРОТКО ПРО ГЕОГРАФІЮ РОСІЙСЬКОЇ АЗІЇ

Східний Сибір

Російська Федерація — це 60 тисяч кілометрів зовнішніх кордонів. У цьому грандіозному обширі тонуть країни, які територіально утричі більші за Україну. Така у Східному Сибіру — Саха-Якутія. Бурятія, Тива та Зелений Клин — три інші спадкоємці цієї частини РФ. Існує ще один — великоруський автономіст із проектами Сибірської Республіки, який претендує на збереження старих, домінантних позицій європейських мігрантів на всьому постросійському просторі Азії. Хоч схильний приховувати таку настанову за

традиційною риторикою «братерських взаємин» і просту вато-підступного **«договоримся»**.

Доля Саха-Якутії на постросійському просторі, після Путіна, корелюється її роллю в північно-східній Азії у ХХ столітті. Завойована Москвою 1920 року, новостворена Якутська АССР змогла набути найбільшу територію — з виходом до Льодовитого океану. Якутія зберегла неформальне лідерство серед палеоазійських країн Росії — як на захід від своїх кордонів, так і на схід, до Чукотки і Камчатки. Після Путіна, у сценаріях дезінтеграції РФ, вона претендуватиме на повернення собі узбережжя Охотського моря на сході, на півдні — на спільний кордон із Бурятією, на півночі набуде спільний кордон з Канадою, можливо, успадкувавши дискусію про долю знаменитого шельфу на північному полюсі.

Експерти із геополітики Східного Сибіру говорять про можливість інтеграції в Саха усіх постросійських територій, включно з українським Зеленим Клином, який мусить отримати в Саха гарантії своєї ідентичності і залишитися в своєрідній співдружності українських держав Євразії — Жовтого Клину у Поволжі, Сірого Клину у Західному Сибіру та, власне, Зеленого Клину, де українці представляють НЕ МІСЬКИХ СОВЕЦЬКИХ ЕМІГРАНТІВ, А РІЛЬНИЧУ ЦИВІЛІЗАЦІЮ з потужними демографічними ресурсами та сильною ідентичністю.

Хтось із німців сказав: українці — це британці Сходу. Малася на увазі аналогія держав-колоній Великої Британії — Австралії, Нової Зеландії, ПАР — та держав-колоній України — Жовтого, Сірого та Зеленого Клину.

Зелений Клин мусить знайти форму співіснування у постросійському просторі з новоутвореними державами, інакше переговори про гарантії суверенітету для Зеленої України слід буде здобувати або в Китаї, або в Японії. У складі Сибірської, де-факто «великоруської», держави Зелений Клин може сподіватися хіба на долю Квебека в Канаді.

Бурятія. Спроба дезінтегрувати у 2000-х роках не вдалася. Ліквідовано два національні округи. Але Байкал залишається де-факто внутрішнім бурятським озером, хоч ця реальність не формалізована. Іркутська та Читинська області — набуток Бурятії. **Тива** автоматично відновлює державну незалежність, втрачену 1944 року.

Західний Сибір

Формально — Ханти-Мансійський округ, який представляє фіно-угорський світ, основна частина якого розташована у Європі. На заході Ханти-Мансійський округ — Югра — обмежений Уралом, на сході контактні зони угрів та палеоазійських народів сягають Єнісею. Критичний ступінь колонізації в ХМАО наступив у 1960-х роках. Так, у 1920-х співвідношення приїжджих та корінних народів — мансі та ханти — було один до одного. Зараз один корінний проти 50 мігрантів.

Потужна нерільнича українська громада ХМАО інтегрована в російські міста-колонії. З погляду стратегій, українська частина населення ХМАО фактично є такими собі агентами Газпрому — як головного роботодавця та замовника колонізації Югри і суміжної Ненії.

Попри це, хантийські та мансійські націоналісти домоглися для величезних територій статусу «родових угідь», на яких невільно вести видобуток копалин. Існує фінансовий ресурс для створення на території Округу Югорської державності, яку, до речі, ідеологічно та дипломатично підтримує Угорщина.

Географічно південні межі Югорії — це анклав комі, ерзянських та білоруських поселень, які утворюють також північну периферію **Сірого Клину** — ще одної української «Австралії» у російському Сибіру. Попри маргінальність теми західноазійської України, потенційно проект «Сірий Клин» має більший геополітичний та практичний інтерес, ніж далекосхідний Зелений Клин, якому наразі просто пощастило з «популяраторами».

Сірий Клин — це 460 тисяч квадратних кілометрів. Найбільші міста Омськ та — периферійно — Новосибірськ. Неформальна столиця — Славгород. Політична історія Сірого Клину написана ще 1947. Автор — Тимофій Олексіук, видав у Женеві монографію «Українська колоніальна держава в Азії. Сіра Україна». Відтоді передрукована тільки у журналі «Сучасність» 1993 року.

2/3 Сірого Клину зараз перебувають у складі Казахстану, що стало додатковим чинником дезінтеграції української колонії. У постпутінський час можливі варіанти інтеграції всього Сірого Клину до Казахстану та виникнення, власне, Югорсько-Казахстанського кордону. Тут дії України мають бути аналогічними з Зеленим Клином — у тюркських держав слід вимагати гарантій автономії українських рільничих територій.

Східна Європа. Країни Казанського ханства

Шість країн колишнього Казанського ханства, Волзької Булгарії, які всі мають статус Республік у складі Федерації і представляють, разом із Кавказом, анклав фактично сформованих націй. Татарстан, Башкортостан, Чувашія чекають лише слушного часу для повного унезалеження, яке відбудеться без загрози «креолізації» місцевих еліт та перетворення нових держав на міні-копії Росії.

Окремо слід виділити чотири фіно-угорські країни волзького анклаву, які водночас інтегровані у цивілізаційну проблематику північної Європи, — це Удмуртія, Марій Ел, Ерзянь Мастор та Мокшанія — дві останні перебувають у спільній Республіці Мордовія. (Мордва — єдина пейоративна назва, що увійшла у XX столітті в офіційні документи РСФСР).

Тюркські, татаро-башкортські території тягнуться до Самарської області, де на заході межують з територіями Жовтого Клину. Аж до Каспію Волга може стати вододілом між Казахстаном і Жовтим Клином — ще однією рільничою колонією-кантоном українців із власною регіональною ідентичністю.

До речі, про наявність Жовтого Клину були добре поінформовані німці у Другу світову. На картах Рейхскомісаріату Україна ці території включені до його складу, так що північні межі стикалися з територіями Ерзянь-Мастор — найпівденнішої фіно-угорської країни світу.

Тема географії Кубані, Казакії чи пак Донщини — поза темою цієї доповіді. Зауважу, що проблеми «шокової географії» Кавказу тепер практично не існує. Завдяки класичній російській літературі та останнім війнам в Ічкерії, Грузії, Дагестані та Осетії кожен зацікавлений може легко скласти реальну картину цих територій і зрозуміти їх перспективи.

Фіно-угорські країни

Насправді саме тут починається справжня Шокова географія. Бо пролягає вона по серцю «русского народа» та його національних міфів.

Детальна інформація про розселення фіно-угорських народів у IX–XI ст. міститься у працях Нестора Літописця. Його відомості про фіно-угорський характер нинішнього етнічного центру росіян підтверджуються та розширюються сучасними археологічними і лінгвістичними даними.

На початок XVII ст. Московське князівство складалося майже виключно з фіно-угорських земель — слов'янські землі Москва мала лише на своєму південному та північному заході. Власне, це були східні окраїни Беларусі та України. Отже, основних успіхів у процесі «збирання земель» Московія досягала саме на фіно-угорських теренах. І у XVII ст., і сьогодні ці терени не були і не є анклавами у слов'янському морі — на величезних обширах від Кольського півострова до Воронежа та від Пскова до Єнісею вони становлять суцільний і «міцно зшитий» фіно-угорський континент. Після анексії у 1809 р. Фінляндії Російська імперія об'єднала у своєму складі усі фіно-угорські народи світу (за винятком лише центральноєвропейських угорців). Уперше з часів доісторичного розсіяння фіно-угрів вони почали жити під одним державним дахом.

Після розпаду СРСР Російська Федерація набула ще більшого, якщо можна висловитися, вигляду фіно-угорської країни. Однак політичний вплив етнічних фіно-угрів на сучасну Москву обмежується їхньою внутрішньою різновекторністю. Зараз у Росії існують чотири великих анклавів фіно-угорських народів, які прагнуть регіональних утворень та мають, відповідно, різні геополітичні центри тяжіння.

Перший, **фіно-балтський**, складається з Карелії, Іжорії, Вотландії, Інгерманландії, Вепсландії та Країни Сето. Окремо в цьому ряді стоїть Східна Саамі, яка разом із Кольським півостровом тяжіє до інтеграції в Шведську та Фінську Саамію.

Другий анклав, **фіно-волзький**, складається з Ерзянь-мастор (Мордовія), Мокшеньмастор (Західна Мордовія), Мещерії та Марій Ел. Сюди ж належить і мертва нині мурома — спершу асимільована ерзянами, тобто мордвою, а потім добита суздальськими окупантами.

Третій анклав — **фіно-пермський**. Це Удмуртія, Бесермянія, Комі та Комі-Парма.

І, нарешті, **уральський** анклав складають ханти та мансі, які нині не лише асоціюються з малочисельними нефіно-угорськими народами Півночі, але й роблять спроби інтегруватися в їхні громади.

Окремо стоять три фіно-угорські країни, які офіційно вважаються неіснуючими, а народи — мертвими, чи літописними. Це Мерямаа (або Неро), Мещера і Мурома.

У докторській дисертації українського філолога, члена-кореспондента Національної Академії Наук Ореста Ткаченка «Мерянський язук», виданої 1986 року, зазначено: сучасні «русскіє» — це де-факто фіно-угри, оскільки живою мовою спілкування ядра «русскіє» була одна з фіно-угорських — мерянська. Фактично, русскіє в Центральній Росії — це фіно-угри, які говорять однією з слов'янських мов.

Остання бабця, що розповідала немовляті казки мерянською мовою, померла на межі XVIII та XIX ст. А втім, у вель-

ми примітивних діалектах колись велика мерянська мова проіснувала до середини XIX ст. Потужний мерянський субстрат зберігся в мові сучасних мерян Костромської та Володимирської областей.

Мерянія була самодостатнім фіно-угорським материком з розвинутою культурою і господарством. Сьогодні існують напівсонні мерянофільські гуртки у Костромі, Ростові та Суздалі, які можуть слугувати певною базою для відродження мерянської цивілізації.

Русские — це фіно-угри. Для українців розуміння цього факту має виняткове прикладне значення. Адже цей факт кладе край ключовим ідеологічним маніпуляціям Москви, яка одноосібно претендує на спадок Київської держави, вибудовуючи свої претензії, ґрунтуючись на хибно витлумаченому походженні. 2014 року ця позиція актуалізувалася у прямій війні проти України — цілком колоніальній у своїй суті. Проте, послуговуючись слов'янськими міфами, Москва інтерпретує і цю війну як «громадянську», де нібито воюють слов'яни зі слов'янами.

Цілком анахронічними, або ранньомодерними, є у самій Росії такі уявлення про «природу воєн». Але оскільки ці погляди мають потужний вплив на масову свідомість громадян Російської Федерації, то популяризація фіно-угорського походження самих «русскіх» здатна істотно знизити конфліктний потенціал між Україною та РФ.

В цілому ж для гармонізації взаємин зі Сходом та досягнення сталого миру, українська політична еліта має запропонувати власне «русскім» дві великі дорожні карти: європейській частині Російської Федерації — фіно-угорська ідентичність (без Кавказу і Кубані), для азійської частини Російської Федерації — сибірська ідентичність, яка має бути збалансована з національними державами якутів, бурятів, тивінців та українців Зеленого Клину.

Дмитро Левусь

Центр суспільних досліджень
«Український меридіан»

«АФЕДЕРАЛЬНА ФЕДЕРАЦІЯ»

*Беріть стільки суверенітету,
скільки зможете.
Чечня спробувала — надірвалася.*
Б. Єльцин

Словосполучення «Російська Федерація» є настільки звичним для позначення сусідньої нам держави, що за останні декілька років стало фактично синонімом більш виправданому часом визначенню «Росія». Але постійне вживання цього, фактично пропагандистського штампу призвело до вихолощування його реальної сутності. Більше того, можна сміливо заявляти про те, що **сучасна Росія ніякою мірою не є «федерацією» навіть у мінімальному наближенні до значення цього слова. І це усвідомлюється практично в усьому світі, у тому числі владою Росії.**

Але спробуємо поставитися до питання, «чи є Росія федерацією», більш-менш системно та наукоподібно. Для цього звернемося до загальноприйнятого (в тій чи іншій формі) визначення цього слова. Отже, федерація — форма державного устрою, за якої частини (іноді йдеться про частини з вищим статусом) держави мають певну юридично визначену політичну самостійність, чим відрізняються від адміністративно-територіальних одиниць унітарної держави. Складові частини федерації — це своєрідні державоподібні утворення, які називають суб'єктами федерації, а територія федерації складається з територій її суб'єктів.

Іноді йдеться, що федерація складається з держав, які перебувають у союзі і, зберігаючи самостійність, створюють федеральні державні органи, військо, громадянство. На всій території діють федеральні закони.

У випадку з Росією цікаво, що вона фактично не має досвіду існування як федерація. За висновками російських же дослідників ані Російська імперія, ані СРСР, ані РРФСР не були федераціями. Тобто проблема є історично зумовленою та глибинною. Зокрема, йдеться про те, що РФ є *асиметричною федерацією*. Це якщо підходити до типологій федерацій з точки визначення їх за функціональними особливостями та різницями в статусі суб'єктів. Причина асиметрії полягає в тому, що в основу створення суб'єктів РФ покладені різні фактори. А саме: як національні, так і територіальні.

За великим рахунком у Росії була можливість переформатуватися на повноцінну федерацію після розпаду СРСР. Ми недаремно винесли в епіграф слова президента Єльцина, сказані саме в період, коли Кремль знову відчув свою силу та повернувся до своєї традиційної логіки існування, спрямованої на унітарність. До цього відбувся «парад суверенітетів», доходило до прагнення окремих суб'єктів РФ до виходу із її складу (не лише Чечня та Татарстан з Башкирією, можна пригадати ще ситуації з «Великою Черкесією» та різноманітними Казакіями). Але як не дивно, саме тоді можна було організувати нормальні договірні відносини і сформувані повноцінну *договірну федерацію (за способом утворення)*. Росія пішла іншим шляхом. Наразі декларується, що РФ є *конституційною федерацією*. Йдеться про те, що основою для функціонування федеральної держави є Конституція 1993 року (хоча, до речі, вона не передбачає права виходу із РФ). Але намагання піти легким шляхом зіграло злий жарт. Згідно з цією Конституцією, практично всі суб'єкти колишньої РРФСР отримали однаковий статус та права. Дійсно, можна говорити про певний хаос протягом деякого періоду. Але потім ситуація стабілізувалася. І все

повернулося назад. Конституція залишилася тою самою, але згортання прав у суб'єктів відбулося доволі швидко.

Відповімо на питання, чому це відбулося, полишивши цілком зрозумілі традиційні пояснення щодо взагалі надто централізованої природи російської державності та побоювань у Кремлі будь-якої етнічної фронди. Російські експерти вбачають небезпеку саме в цій «асиметрії», про яку вже ми говорили. А саме те, що суб'єкт федерації може змінити свій статус. Так, у ч. 5 ст. 66 Конституції зазначено: «Статус субъекта Российской Федерации может быть изменен по взаимному согласию Российской Федерации и субъекта Российской Федерации в соответствии с федеральным конституционным законом». Знову ж таки проблема вбачається в багаторівневості суб'єктів та їх «вкладеності» (був навіть спеціально вигаданий такий термін), коли йдеться про автономні округи. Ну і, звичайно, в експертному та науковому середовищі було сформовано думку, що національна ознака не може бути в основі федерації. Адже етнічні утворення надто схильні до сецесії.

І думка ця насправді втілюється у життя. Тобто «унітаризм» та уніфікація стають державною політикою РФ. Загалом, з огляду на великі розміри РФ, цього не помітно. Але вже відбулося декілька ситуацій з поглинанням саме «вкладених» національних автономних округів і виключення їх із Конституції. Цікаво, що існує низка проектів створення іншої конфігурації федерації, яка передбачає утворення за територіальним принципом. Можна згадати і досвід створення федеральних округів — усе це теж кроки до уніфікації. Другий знаковий момент — це скасування для автономних утворень права мати на чолі «президента». Президент може бути лише на чолі усієї федерації. Показово, що ця ініціатива вийшла від Рамзана Кадірова — чеченського лідера, який має найбільш високий статус серед лідерів усіх регіонів.

Саме цей момент підтверджує думку щодо насправді унітарного характеру РФ. Вона наслідуює й тут Російську

імперію. Тотальна уніфікація за губернським зразком співіснувала з фактично національними автономіями хоч і у формі монархій (Фінляндія та Польща), та залежними ханствами (Бухарське, Хівинське, Кокандське). Але вони не визначали загальної картини, так само як і зараз наявність декількох регіонів з нібито більш високим статусом. За великим рахунком і тоді, і тепер все визначається особистою унією Кремля та правителя такого регіону, яку може бути скасовано. Правова основа РФ тут ні до чого.

Проблема ж полягає у відсутності реальних прав у суб'єктів федерації. Вона не в тому, що регіони (суб'єкти федерації), які є формально рівними, утворені за різними принципами — національним або територіальним. І проблема не в зайвих правах цих регіонів. Навпаки, проблема у зайвій централізації і прагненні Кремля контролювати усі сфери діяльності. Є гарний приклад цього — система освіти. Місцеві особливості практично усюди зведені до так званого «регіонального компоненту», що не дозволяє взагалі сформувати повноцінну систему освіти національними мовами, які викладаються незначним обсягом або факультативно. Винятком, і то за певних умов, можуть бути лише Чечня та Башкортостан.

Таким чином російський «федералізм» не наповнений реальним змістом. Спроби його реформувати насправді є моментами подальшої уніфікації РФ та відкладенням модернізації та відтягуванням системної кризи функціонування державного апарату та відносин між суб'єктами та федеральним центром.

Олег Тягнибок

*Голова Всеукраїнського об'єднання «Свобода»,
народний депутат України III, IV, VII скликань*

Сьогоднішній захід є надзвичайно важливий. Хоч, можливо, декому це видається утопією, дехто навіть сміється. Але я пригадую, як десять років тому, у квітні 2005 року, від імені ВО «Свобода» я зареєстрував законопроект про очищення влади — про люстрацію. З нас тоді посміялися, охрестивши «динозаврами в політиці». Але сьогодні ця тема — надактуальна. Так само ще десять років тому наш славетний режисер Юрій Іллєнко порушував тему захисту інформаційного простору України, насамперед від північного сусіда, розписуючи конкретні механізми боротьби. Однак і влада, і суспільство закривали на це очі, називаючи Росію стратегічним партнером. Дозволю собі процитувати першу програму ВО «Свобода» 1991 року: «Свобода» вважає російську державу причиною всіх бід на Україні. Росія, яка є традиційно відсталою щодо Європи, насильно втягнувши Україну в свою сферу впливу на декілька століть, відрізала частину України від здобутків європейської цивілізації в політиці, економіці, культурі та побуті. Росія, яка є традиційно деспотичною і догматичною, принесла на Україну, яка мала багатовікову традицію існування громадянських свобод і демократичного способу управління, чужі для українців способи взаємовідносин між людьми. Для Росії чуже поняття національної держави, яке є традиційним для країн Європи, в чому непримиренні розбіжності поглядів на державу між Україною і Росією. На відміну від українців, погляди і традиції яких творилися протягом століть, росіяни ще не сформована нація, переважна кількість росіян — це вчорашні угро-фінські

племена, народи Уралу і Сибіру, кочівники монголоїдного походження. Тому для Росії характерний національний нігілізм, який є деструктивний для народів з традиційною культурою. Боротьба з промосковськими настроями і промосковськими силами — одне з провідних завдань нашої політичної сили».

Лише націоналісти завжди випереджали хід історії, говорячи про те, що може бути і чого варто остерігатися. Зараз нам варто згадати славні сторінки історії ОУН, зокрема про створення Антибольшевицького блоку народів. Ми маємо налагоджувати найтісніші контакти з європейськими націями, а також з тими народами, які сьогодні прагнуть своєї незалежності та державності, але тимчасово перебувають під впливом Російської імперії, московською окупацією. У новітній час згаданий блок народів має постати якнайшвидше і впливати не лише на українську політику чи майбутнє постсовецьких країн, а й на міжнародну геополітичну шахівницю.

Олександр Демченко
Сходознавець

«ЯК ОБЛАШТУВАТИ РОСІЮ»: КАТАСТРОФІЧНИЙ СЦЕНАРІЙ

1. Найкращим прогнозистом, який передбачив нинішній конфлікт із Росією, виявився засновник компанії StratFor Джордж Фрідман. Зокрема, у книзі, виданій 2009 року, він писав про:
 - Початок конфлікту Росії зі Східноєвропейськими країнами близько 2015 року, що стане головною проблемою міжнародної політики.
 - Конфлікт за контроль Росії над цими країнами.
 - Підбурення російськомовної меншини на повстання як основний метод тиску, економічну війну (зокрема, газову) та загрозу повномасштабної війни із регулярною армією Росії.
 - Росія спробує розколоти Західний блок через відносно проросійську позицію континентальної Західної Європи.
 - Водночас східноєвропейські країни (Польща та Балтія) сформують антиросійський блок.
 - США не братиме безпосередньої участі у військовому протистоянні, однак допомагатиме передачею технологій.
(Помилка Фрідмана щодо України).Це є доволі повною картиною конфлікту, і він зміг описати її ще 2009 року. Це змушує серйозно поставитися до подальших передбачень Фрідмана.

Прогноз Фрідмана щодо майбутнього Росії — невтішний. Її почнуть відволікати внутрішні проблеми, зокрема на Півдні, а близько 2020 року вона зазнає краху і розпадеться.

2. Цей процес не може бути схожим на розпад СРСР. У 1991-му, на відміну від нинішньої Росії, були:
 - Відносно здорові комуністичні еліти, які змогли взяти на себе відповідальність у ключовий момент.
 - Визначені кордони майбутніх держав.
 - Здорова та популярна демократична опозиція.
 - Найближчим аналогом може бути не розпад СРСР, а ситуація в Китаї у першій половині ХХ століття.
 Сценарій: наростання невдоволення — спроба встановити диктатуру — формування альтернативних клік силовиків — війна мілітаристів.
3. Контури такого протистояння зараз визначити важко. Але є кілька речей, які можна припустити. У Росії є декілька географічно автономних регіонів, у яких може формуватися військова альтернатива тим, хто намагається узурпувати владу у Москві. Це, перш за все, Сибір та Урал, а потім — Південь (Краснодар–Ростов–Волгоград), Північ європейської частини (Мурманськ–Архангельськ), Далекий Схід і, врешті-решт, Поволжя (Самара–Ульяновськ). Важко уявити, щоби хтось міг протистояти Москві, не спираючись при цьому на Сибір. Виходячи з цього, можна приблизно уявити собі лінії майбутніх фронтів.
4. У національних республіках на фоні цього може відбуватися і суверенізація — у найменш важливих для війни регіонах, і ліквідація автономії — там, куди силовики зможуть дотягнутися, і перехід влади до місцевих польових командирів.

Те, що можна сказати точно, — це те, що в умовах кризи знову проявляться старі етнічні конфлікти. Методика Росії у роботі з ними полягала у тому, щоби зафіксувати статус-кво та змусити мовчати обидві сторони конфлікту. Отже, проблема витісняється з публічного простору, її розв'язок не пропонується, однак напруженість, взаємні претензії та ненависть залишаються.

Ці заморожені етнічні конфлікти сконцентровані на Кавказі, а поза його межами найнебезпечніша ситуація із татарами та башкирами у Західному Башкортостані. На Кавказі такі проблеми є між черкесами та карачаєво-балкарцями, осетинами та інгушами, інгушами та чеченцями, а у Дагестані безліч конфліктів, які практично неможливо розв'язати мирно.

Однак, окрім етнічного націоналізму, на Кавказі є ще дві сили:

- правлячі клани;
- ісламський фундаменталізм.

В умовах загострення конфліктів з цих трьох сил найімовірніше будуть сформовані дві-три коаліції, які змагатимуться за владу на Кавказі.

5. Особисто я доволі впевнений, що історія піде саме цим шляхом. Але навіть якщо припустити, що ймовірність такого розвитку подій 10%, 5 чи навіть 1%, то очевидно, що ніхто не буде до цього готовий. У світі є тільки одна відкрита дослідницька установа, яка до певної міри звертає увагу на національні проблеми у Росії, тільки один англомовний журналіст, який пише про російський регіоналізм та національне питання. Немає людей, які могли би запропонувати свою експертизу у цих усіх конфліктах, що будуть загострюватися. Ось хто, наприклад, може запропонувати вирішення конфлікту між аварами та кумиками у Дагестані, до якого може бути залучено два мільйони людей, — і між ними вже були озброєні зіткнення у 90-х? Таких людей немає.

Україна тут не виняток. При цьому Україна не реагує навіть на події, які безпосередньо стосуються її. Ось три приклади:

- Лідера татарстанських націоналістів збираються посадити на кілька років за підтримку України у своїх текстах.
- Черкеси звернулися до ВРУ з проханням про визнання геноциду черкесів під час Кавказької війни.
- Організації кількох народів Росії закликали своїх співвітчизників не брати участь у війні з Україною.

Жодна з цих подій не привернула тієї уваги українських ЗМІ та політиків, на яку вони заслуговували. Україна продовжує висвітлювати події в Росії у руслі російських ЗМІ.

Однак потенціал та певний інтерес до цієї тематики все-таки в Україні є.

Андрій Ілленко

*Народний депутат України VII та VIII скликань,
Всеукраїнське об'єднання «Свобода»*

Китайський філософ Сунь Цзи казав: щоби перемагати, треба добре знати і свого ворога, і себе. Чи добре ми знаємо себе і свого ворога?

Якщо західна політика України може бути предметом обговорення дуже умовно, то східна в нас відсутня як така. З 1991 року це завжди була «політика» здачі національних інтересів Російській імперії. Не було й загального уявлення про формування східного геополітичного простору.

Вважаю, що сьогоднішня війна — це перш за все війна ідентичності. Глибинна причина цієї війни та й усіх інших війн, які Росія розпочинала проти України, лежить у площині російської національної ідентичності.

Парадоксально і дико звучить для нас, але з точки зору схибленого російського світогляду сьогоднішня війна в Україні є оборонною для Росії. Росіяни (далі я буду вживати означення «*русские*» без перекладу, бо українське «росіяни» не передає повноцінного сенсу етноніму «*русские*», яке суттєво відрізняється від «*россиян*») у своїй свідомості щиро переконані, що захищають цією війною свою національну ідентичність.

Для національної ідентичності *русских* питання України залишається ключовим. В їхній міфології, наскрізь маніпулятивній, Україна — це місце, звідки почалася їхня нація. Вони вважають Київ та всю слов'янську традицію основоположними для їхньої ідеології, культури та історії. Тому визнати Україну повноцінною, незалежною, а головне — іншою за своєю суттю (навіть поганою чи «фашистською») нацією — означає змінити їхню національну ідентичність.

Якщо вони визнають реальність того, що Україна інша, то їм доведеться повністю переписати всю свою історію та переглянути власну культуру.

Нам треба позбавитись ілюзій. З одного боку, існує ілюзія, що вся проблема в диктаторі Путіну, а російський народ і його ментальність має другорядне значення, або і взагалі вся проблема в пропаганді, мовляв, не буде пропаганди, і ніхто в Росії проти України виступати не буде. Така позиція сьогодні домінує в публічній риториці президентської адміністрації, МЗС, багатьох публічних інтелектуалів. Це шкідлива примітивна маячня, яка повністю ігнорує всю історію україно-російських стосунків, які, по суті, були історією безперервних війн та окупацій.

Але, з іншого боку, є інша, теж шкідлива ілюзія, яка характерна для українського патріотичного середовища, — Росія штучна, *русские* штучні, і вони легко розвалюються. Ми не можемо повторити їхню помилку, коли вони українців тлумачать як штучну націю. І зуби собі ламають 350 років, вважаючи, що українців не існує, — а ми кожного разу доводимо їм зворотне.

Тому варто зауважити, що *русские* існують як фактична даність, хоч сформовані на штучних ідеологемах, у них є своя національна ідентичність. Ця спільнота, що називає себе *русскими*, є достатньо сильною та стабільною всередині. За останні сто років вони пережили два періоди краху і два періоди мобілізації. Це 1917 рік — розвал і консолідація під більшовицьким керівництвом, і крах 1991 року та подальша путінська консолідація. Тож ми не повинні повторювати їхню помилку та недооцінювати їхню віру у власне національне існування, що власне і є національною ідентичністю. І наразі ми тільки на початку шляху осмислення цього складного питання національної ідентичності, історії та коріння свого північного антагоніста.

На практиці нам потрібно розвивати кілька напрямків роботи:

- Активізація роботи з національними республіками, національними групами Російської Федерації, які позиціонують себе не як *русские*, — кавказькими народами, політично усвідомленими угро-фінами. Україна має створити їхні політичні центри в Україні.
- Робота з українцями, які проживають у Росії. Використовувати їхній потенціал, щоб проводити нашу лінію.
- Використовувати питання економічного характеру, протиріччя Москви і решти Росії, наприклад Далекого Сходу, який близький до Тихоокеанського мегарегіону, Сибіру, який може захотіти відділитися, «щоб не годувати всю Росію».
- Нам треба мати концепт для *русских*. Крім українців, крім етнічних меншин, крім усвідомлених угро-фінів, потрібно щось запропонувати власне *русским*. Ми повинні мати політичну модель і для них, тому що хочемо ми чи ні, але вони становлять більшість населення Російської Федерації. І з цим політичним ядром усе одно доведеться мати справу, і нам треба їм запропонувати якийсь варіант. Тут зрозуміло, що можна піти тільки одним шляхом. Цей шлях довгий і складний та не факт, що успішний, але ми найменш повинні бачити цю перспективу, що лежить у зміні їхньої національної ідентичності.

Це може бути: а) певне повернення до їхнього угро-фінського коріння. Однак процеси слов'янізації, до якої доклали зусиль перш за все українські інтелектуали минулих століть, надто сильні, тому угро-фінізація не гарантовано буде успішною.

Варіант б): альтернативна руська неімперська ідентичність. Можна шукати коріння від Великого Новгороду, але цей процес також може бути неуспішним. Зараз ми лише на початку теоретичного осмислення цього питання.

Як казали класики української політичної думки, і сьогоднішня практика це доводить: поки існує *русская* іден-

тичність, яка вважає себе слов'янською, київською, і бере свій початок від Давньої Русі, війна буде тривати безкінечно.

Ми не хочемо бути частиною *руського міра*, а вони не хочуть нас відпустити. Це особливий вид імперіалізму, який сильно відрізняється від інших. Німці, наприклад, ніколи не вважали поляків зіпсутими німцями, а от *русские* вважають українців «зіпсутими» *рускими*.

Рано чи пізно Російська імперія все одно припинить своє існування і на цій території утвориться нова система відносин. Тому в Україні вже слід формувати свою східну політику, яка була б успішною.

Не забуваймо, що схожий період був і сто років тому. Був патріотично-імперіалістичний угар 1914 року, коли Російська імперія вступала у Першу світову війну на економічному підйомі, колосальній мобілізації і вже через два з половиною роки почався її розвал, ура-патріотизм змінився приходом до влади більшовиків на гаслах національної капітуляції, знищення імперії. Ми можемо замість Росії–2014 отримати Росію–2017, це може бути інша Росія і новий етап розвалу імперії.

Олексій Курінний

*Директор програм захисту прав нації,
національних меншин і корінних народів
за національно-міжнародним правом*

Центру міжнародного захисту прав людини НАУКМА

Західноруський світ як ціннісна протиположність «руському міру» й модель переформатування Східної Європи

Для того, щоб належно окреслити бажане місце і роль України й українського народу у майбутній геополітичній моделі світу, а також системі міжнародних відносин (яка саме зазнає істотного переформатування нині) відповідно до географічних, демографічних та етнополітичних чинників, потрібно, по-перше, з'ясувати історичну чисельність і територіальне посідання українців у період до початку найбільших збройних конфліктів (**з'ясувати стартові умови**), репресії і лихоліття, що зачепили українців і їхні терени (тобто фактично станом на 1914–1926 рр.), по-друге, з'ясувати сутність і кваліфікувати правовий характер насильницьких дій сусідніх держав і народів супроти українського етносу (кваліфікувати злочини проти людства і віднайти **правові механізми поновлення порушених прав і правового статусу**), по-третє, визначити залишкову чисельність і сучасний стан розселення українців (**з'ясувати поточні умови для геополітичної гри**). І вже тоді запропонувати нову модель упорядкування східноєвропейського простору після можливого послаблення та розпаду Росії: із Україною в якості провідного суб'єкта й рушія нового — децентралізованого геополітичного союзу рівних держав, утвореного як на основі згаданих вище географічних, демографічних та інших чинників, так і з урахуванням релігійної спільності й компліментарності, спільного історичного та культурного минулого (руська державність і західноруська культурна спадщина,

гуманістична правова традиція руського Середньовіччя, абсолютно рівноцінна й відповідна сучасній західній концепції верховенства права і прав людини), а також спільності сучасних потреб та інтересів пострадянських національних держав.

Чисельність, розселення і політичний вплив українців станом на 1914–1917 рр. Винищення українського населення у 1930–1940 рр.

Перш за все необхідно зазначити, що до тридцятирічного періоду воєн й інших злочинних насильницьких пертурбацій (з 1914 до 1947 р.) українці мали надзвичайно сприятливі демографічні й географічні характеристики, будучи народом, що впродовж десятиліть істотно випереджав сусідів за темпами приросту населення й мирного освоєння нових земель, розширення меж своєї етнічної території (за цим останнім показником на початку ХХ століття українці у Європі поступались хіба що росіянам).

Показово, що впродовж ХVІІІ століття питома вага етнічних українців у складі Російської імперії, за розрахунками російських учених Я. Водарського та В. Кабузана, зростала у період з 1719 (перша ревізія) по 1795 рр. (п'ята ревізія): із **12,9% до 19,8%**, причому в кордонах 1719 р. — з **12,9% до 16,1%**, що було зумовлене, зокрема, і високим природним приростом населення у степовій Україні і Слобожанщині. Для порівняння, відсоток росіян упав із 70,7 до 48,9%, а у кордонах 1720-х рр. — із 70,7 до 68,5%, що, своєю чергою, було зумовлене пониженим рівнем природного приросту у центральних великоросійських губерніях. Саме за цей час українці долучили до своїх етнічних просторів степовий Південь (званий російською владою «Новоросією», до якої протягом ХVІІІ століття входили і Область Війська Донського, і Кубань-Чорноморія), де українці досягли 52.2% вже у 1750-х рр., тоді як відсоток росіян впав до 19%¹.

Народи	Чисельність (в тис. чол.)			Відсоток (в %)		
	1719 р.	1795 р.	1795 р. в межах 1719 р.	1719 р.	1795 р.	1795 р. в межах 1719 р.
Росіяни	11 127,5	20 117,7	20061,2	70,7	49,8	68,5
Українці	2 025,8	8 163,6	4 721,4	12,9	19,8	16,1
Білоруси	382,7	3 402,5	664,7	2,4	8,3	2,3

Започатковані у 1719 р. тенденції цілком зберігали силу і протягом усього ХІХ та навіть початку ХХ століття: російські вчені В. М. Кабузан та С. І. Брук відзначали в українців вищу, ніж у великоросів, народжуваність. Водночас, зауважили вчені і наростання асиміляційних процесів: так, у «Новоросії» частка українців зменшилась із **52,5%** у 1755 р. до **41,3** у 1917 р. — тепер уже значною мірою через асиміляційні процеси. Усього ж, за підрахунками вчених, протягом другої половини ХІХ ст. русифікувалось 1,5 млн. українців. Невипадково впродовж імперського панування, попри зростання абсолютної чисельності українців, їх відсоткова частка у складі населення імперії падала: з **19,8% у 1795 р.** і більш ніж **20%** на початку ХІХ століття — до **17,5%** у 1897 г. і **17,3%** у 1917-му році².

Взагалі, наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття (до 1914 р.) українці як етнос відзначались одним із найвищих у світі темпів природного приросту населення, що дало змогу їм не лише істотно випередити сусідні народи, скажімо білорусів, угорців та поляків, але і поступово скорочувати розрив із росіянами. Так, у 1719 р. українці більш ніж удвічі поступались росіянам, тоді як у 1795 р. — вже менш ніж удвічі. Протягом ХІХ – початку ХХ століття, за даними західної доктрини й офіційної статистики, цей розрив лише постійно скорочувався. Це можна простежити за табл. 1 на стор. 55.

Показово, що усього лише за двадцять років, у період 1877–1897 рр., чисельність українців фактично подвоїлась, а за наступні 17 років — зростає іще на третину.

Поширилася й українська етнічна територія, що було зауважено навіть російською владою: у травні 1917 р. під час

переговорів української делегації на чолі з В. Винниченком із Тимчасовим урядом. Останній, відмовляючи щодо автономії, заявив про відсутність у себе повноважень встановлювати новий адміністративний лад України з включенням до її складу... **12 губерній** (з них — 9 традиційних українських губерній плюс, вочевидь, Холмська губернія та Кубанська область як регіони, де українці становили більшість і, можливо, Бессарабська або Воронежська губернія)³. Гіпотетична українська державність у межах названих 12–13 губерній цілковито відповідала і обрисам України згідно з доктриною авторитетних учених — М. Грушевського, С. Рудницького, В. Кубійовича.

Після остаточного утвердження радянської влади в Україні на теренах Донщини й Півдня Кавказя утворено величезну адміністративно-територіальну одиницю — Північно-Кавказький край. За площею у 293.652 км² (що дорівнює половині площі сучасної України та перевищує площу Сполученого Королівства, співмірна зі сучасною Італією) та за чисельністю населення (8,36 млн. осіб, станом на 1.01.1930 — 8,98 млн.) Північно-Кавказький край РСФРР перевершував усі республіки СРСР, окрім власне Росії та України⁴. Але, як і у випадку Війська Донського та Кубані, — українці так і не стали титульною нацією чи бо-дай корінним народом цієї території, попри їхню чисельність.

За даними першого Всесоюзного перепису населення від 17 грудня 1926 р., у Північно-Кавказькому краї налічувалось 3,107 млн. українців, або 37,2% усіх мешканців (росіяни — 45,9%). Показово, що за національним складом селянства (це понад 80% населення) у 1926 р. зберігався українсько-російський паритет — по 2,8 млн. Так, серед чоловіків у селах Північного Кавказу (вони менше піддавались асиміляції) без національних утворень (зокрема і без Сунженського козачого округу) українці становили 1 290 779 осіб, тоді як росіяни — 1 287 344 серед мешканців сіл. За С. Рудницьким, станом на 1897–1914 рр. було

асимільовано щонайменше 15% людей на теренах сучасного Краснодарського краю (у перерахунку на абсолютні цифри 1926 р. це — 455,7 тис. мешканців 4-х кубанських округів), не менш ніж 40% — на нинішньому Ставрополлі (291 тис. у 1926 р.), не менш як 30% населення Терщини (193 тис.) й щонайменше 20% осіб нинішньої Ростовської області (503,8 тис. у 4-х округах без Таганрозького). У переважній більшості — українців регіону записано росіянами. Тож число українців краю мало б бути більшим на 1,443 млн. (на третину), становлячи **4,55 млн., або понад 54% мешканців краю**⁵. Всі ці терени прилягали до радянської України, становлячи нерозривне продовження української етнічної території, на яку і сучасне українство, попри цілковите знищення місцевого українського населення у 1932–33 рр., має всі права відповідно до принципу національності й політичного самовизначення.

На початку ХХ століття ареал розселення українців сягнув свого апогею (Ю. Лоза)⁶ і суттєво перевищував заселені українством терени за офіційною статистикою. Не випадково обидва видатні етнографи, дослідники розселення українства — С. Рудницький та В. Кубійович, — визначаючи межі розселення українства, пропонували дві межі — мінімальну та максимальну. Так, проведена С. Рудницьким достовірна етнічна межа виокремила мінімальну українську територію, яка, за підрахунками вченого, **становила у 1914 р. 905 тис. кв. км і мала 51 млн. 249 тис. чоловік** мешканців (з яких **71,3% — 36,6 млн.** — становили українці). Однак до цієї території прилягали і землі з неусталеними й остаточно невизначеними етнічними межами. Відповідно, максимальна українська територія, за оцінкою Степана Рудницького, мала простір **у 1914 р. 1 млн. 56 тис. кв. км та 53 млн. 906 тис. мешканців** (з яких близько **71,7%** становили українці, тобто **38,65 млн. осіб**). Як бачимо, дійсне число українців у 1914 р. обраховувалось у **36,6–38,7 млн.**⁷ — якраз відповідно до розрахунків учених В. Кабузана та О. Міллера. Показово, що ця цифра пе-

ревищує чисельність українців станом на 2001 р., не кажучи вже про 2014–2015 рр.

За альтернативними й більш пізніми (на 15–20 р.) оцінками іншого вченого, В. Кубійовича, у **1927–1931** р. суцільна українська етнографічна територія становила **728,5** тис. кв. км., на якій проживало **48,4** млн. осіб, з них **36,2** млн. українців (**74,7%**). При цьому українські етнографічні землі із мішаними окраїнами були істотно більшими і становили **932,1–944,7** тис. кв. км., на яких проживало **53,8** млн. осіб, з них **37,6** млн. українців (**70%**)⁸. Надалі чисельність українців на одвічних теренах уже не зростала, перебуваючи у стагнації, а у низці регіонів Слобожанщини й Північного Кавказу — катастрофічно зменшилась унаслідок Голодомору, русифікації й етноциду, що супроводжувався, зокрема, спаленням україномовної літератури на Кубані навесні 1933 р.⁹

Розгляньмо ж сучасне чисельне співвідношення українців і росіян за наслідками двох хвиль винищень і асиміляції (1930–1945 і 2014–2015) (Див. табл. 2 на стор. 55).

З таблиці видно, що, на відміну від українців, росіяни впродовж останніх 20 років втрачають відсоток навіть у власній державі і прискорено — у діаспорі. Падіння відсотка української діаспори здійснюється внаслідок переписування українців РФ та Казахстану на росіян, отже, реальне співвідношення між українцями і росіянами — інше, і повільно змінювалось на користь українців до анексії Криму й початку російсько-української війни, що спричинило спалах українофобії у РФ, а також роздмухування ненависті до українства у Криму й на окупованих теренах Донбасу. Зазначене розпалювання ворожнечі, як і дії російської держави СРСР-РФ (Росія офіційно визнала себе правонаступницею СРСР), є отримати належну правову кваліфікацію відповідно до міжнародного права.

Міжнародний досвід: територіальні зміни у контексті міжнародної політичної відповідальності держав і народів за агресію щодо сусідів, за геноцид та інші злочини проти людства

Тематика політико-правової відповідальності колективних суб'єктів міжнародного права (держав і народів) і досі залишається суперечливою. Для неї характерна складність визначення суб'єктів і порядку відповідальності за початок війни, за злочини геноциду й інші злочини проти людства¹⁰, а також фактично відсутність загальновизнаних, нормативно закріплених чи хоча б наукових стандартів такої відповідальності. Це пояснюється низкою причин і насамперед порівняною рідкістю прецедентів санкціонованої на міжнародному рівні політичної відповідальності держав і народів: упродовж ХХ ст. усього лиш декілька з них зазнали територіальних втрат, так чи інакше пов'язаних із розв'язуванням такими державами війн та вчиненням злочинів проти людства. І так само лише декілька народів у світі було визнано, з низкою застережень, постраждалими від геноциду та подібних злочинів (їх вчиняло керівництво держав, що, як правило, мали власні титульні нації, зацікавлені у геноциді) — цигани та євреї, вірмени, українці, населення Боснії-Герцеговини, Руанди, Камбоджі. Інша причина — екстраординарність відповідальності, що зумовлює неможливість її універсального нормативного врегулювання. Як правило, вона настає за результатами збройних конфліктів і має політичний характер коригування міжнародної та внутрішньої політики держав, що програли у цих конфліктах (як-от Туреччини, Німеччини — за наслідками світових воєн).

Та все ж низка післявоєнних політичних прецедентів показує приклади **санкцій (зокрема і територіальних)** як несприятливих наслідків для держави, винуватой у розв'язанні війни та вчиненні злочинів проти людства, а також її народу: як правило, на користь постраждалої спільноти (Туреччина щодо Вірменії¹¹, Республіка Сербська щодо Федерації Боснії-Герцеговини, Німеччина щодо

Польщі¹²). Варіанти можливих санкцій та коригування політики — доволі різноманітні. На сьогодні можна говорити про такі можливі санкції за геноцид, злочини проти людства та участь у світових війнах:

- Взяття державою на себе зобов'язання всіляко сприяти відновленню прав і чисельності постраждалої спільноти на своїй території, тобто, фактично, дія принципу **«позитивного захисту»** (як повоєнна політика ФРН щодо євреїв), прийнятність та правомірність якої визнається навіть доктриною найбільш радикально налаштованих до України російських шовіністів¹³.
- Зміна кордонів винуватої держави та позбавлення її власної території (втрата Німеччиною 25% східних етнічно німецьких земель у 1945 р.)¹⁴, а перед тим 10% значною мірою етнічних теренів за наслідками Першої світової.
- Обмеження права «народу-винуватця» (титульної нації держави, що розв'язала війну та вчиняла злочини) на самовизначення і проживання на певній території, а також розмірів державної й етнічної території такого народу (німці Чехії, Польщі). Так, на Лозаннській конференції 1923 р. державами-переможцями було відкинуто вимоги звинуваченої у геноциді греків і вірмен турецької сторони — щодо самовизначення турецького населення Західної Фракії¹⁵. Так само не проводився і референдум про самовизначення серед більш як на 90% німецькомовного населення Ельзасу-Лотарингії, Північного Тиролю, Судетської області — ці терени було імперативно передано, відповідно, Франції, Італії та Чехословаччині попри те, що у низці відторгнутих від Німеччини й Австрії етнічно німецьких теренів референдуми були проведені протягом 1920–1921 рр.
- Визнання за постраждалою спільнотою права на самовизначення аж до відокремлення і створення своєї держави незалежно від її постгеноцидної

чисельності й стану — як виняткового прецеденту, зумовленого геноцидом (фактично, компенсація за пережитий геноцид — щодо Вірменії це прямо проголошувалось у 1919–1920 рр.¹⁶) й іншими злочинними діями щодо цієї спільноти (аргументація для самовизначення Косова¹⁷, а також аргументи Росії щодо визнання Абхазії та Південної Осетії)¹⁸.

Як бачимо, така політична відповідальність на практиці реалізується шляхом зменшення території держави, керівництво якої визнано винним у геноциді, чи — застосування негативних санкцій до соціальних груп: титульної нації «держави-винуватця» (німці Німеччини у 1945-му, а у перспективі, цілком можливо, і росіяни РФ), пов'язаних із такою державою етнічних меншин — kin-minority (німці Польщі, Словаччини, Угорщини, а в нашому випадку — росіяни України), іредентних груп (виселення від 3 до 5 млн. судетських німців, що проживали на кордоні із Рейхом, в цьому сенсі постає питання і щодо долі та відповідальності сепаратистськи налаштованого російськомовного та етнічно російського населення Донбасу¹⁹) тощо, які підтримували керівництво злочинної держави. Тож якщо обмін населенням між УРСР та Польщею мав за мету припинення збройного протистояння і не мав характеру санкцій супроти виключно однієї сторони конфлікту, то виселення до 5 мільйонів австрійських німців з Чехії, а також корінного населення з німецьких територій Сілезії, Померанії та Пруссії за подальшої передачі територій Польщі може бути лиш дуже умовно пояснено (але нині вже не може бути виправдано²⁰) необхідністю забезпечення соціального миру, історичними правами Польщі й Чехії на ці землі. Тож ці дії щодо Німеччини й німецькомовних груп (зокрема австрійців) можуть бути правомірними лише у разі визнання їх формою екстраординарної, легітимованої міжнародним правом політичної відповідальності етнічних німців за злочини проти людства. В іншому ж разі очевидним є брутальне порушення доктринальних та

щойно закріплених на той час (1944–1946 рр.) принципів міжнародного права щодо прав людини, суверенітету, непорушності державної території і реалізації права націй на самовизначення. Без обґрунтування політичною відповідальністю безпрецедентні рішення Версальської, Ялтинської і Потсдамської конференцій щодо Німеччини і німців автоматично стають неправовими, і з огляду на наслідки (занепад німецької культури, багатотисячні жертви депортації) — злочинними²¹!

Максимально зловоденним, наближеним до нас у часі та найбільш показовим прецедентом відновлення правового статусу та повного обсягу прав спільноти, що потерпала від злочинів проти людства (відновлення «status quo»), є досвід розбудови державно-територіального устрою повоєнного Іраку протягом 2003–2008 рр. Зокрема, до остаточної редакції Конституції нового Іраку, схваленої на всенародному референдумі 15.10.2005, на вимогу постраждалої від багаторічних репресій та етноциду курдської спільноти було додано спеціальну ст. 140, за якою виконавча влада Іраку зобов'язана вжити необхідних заходів з виконання приписів ст. 58 Тимчасового адміністративного закону (Transitional Administrative Law), затвердженого Радою з управління Іраком від 8.03.2004. Зокрема, йшлося про заходи з «нормалізації», проведення перепису населення та референдуму щодо правового статусу (територіальної належності) регіону, постраждалого від злочинів проти людства²². Окрім того, приписи статті є значною мірою унікальними, адже в зазначеній ст. 58 на найвищому рівні влади сучасного Іраку було законодавчо визнано **глибокі демографічні та територіальні маніпуляції, які порушили права людини**, зокрема, політичні права та колективні права національностей й етнічних меншин. Саме тому правові приписи, передбачені ст. 58 Закону спільно зі ст. 140 Конституції, передбачали заходи зі **швидкого і безкомпромісного усунення правопорушень часів режиму С. Хусейна**. Так, передбачалось «вжити заходів

із подолання несправедливості, спричиненої діяльністю попереднього режиму щодо зміни демографічного характеру певних регіонів, у тому числі Кіркуку, депортації, вигнання осіб з місць їх проживання, форсування міграції до регіону та за його межі, поселення в регіоні осіб, ворожих до регіону, а також позбавлення мешканців роботи та коригування їх національності»²³. Отже, наслідки злочинних дій ворожого курдам сунітського арабського режиму С. Хусейна, що мали всі ознаки злочину супроти людства, було визнано такими, що підлягають усуненню й виправленню. Саме на такий унікальний прецедент і має орієнтуватись українство щодо оцінки і подолання наслідків агресії РФ та російсько-української війни 2014–2015 рр., а в ширшому історико-правовому контексті — щодо подолання наслідків радянсько-більшовицьких злочинів: геноциду українців та насильницької зміни національного складу Північного Кавказу, Слобожанщини, Сірого Клину (Сибір), Далекого Сходу, дезорганізації і знищення української спільноти регіону внаслідок Голодомору і депортацій.

Можлива міжнародна політична відповідальність Російської Федерації через втрату нею частини території на користь сусідніх держав — і позиція України

З огляду на наведені європейські прецеденти, не викликає сумнівів обґрунтованість позиції відомого аналітика, екс-радника президента Росії з економіки А. М. Ілларіонова, який зазначає: у разі неминучого програшу РФ у гіпотетичному розв'язаному нею масштабному воєнному конфлікті супроти сучасної світової спільноти — щодо Росії теж буде вжито заходів з недопущення реставрації російського милітаризму, шовінізму й агресії, заходів своєїрідної «реконструкції» Росії та її суспільства. З цією метою, окрім традиційних для міжнародного права репарацій і компенсацій, Росію — так само як Туреччину наприкінці Першої світової війни, як і Німеччину та Італію за наслідками обох

світових воєн, — буде позбавлено певних земель в якості міжнародної політичної відповідальності: «Північні частини сучасної території Росії, що становлять собою історичні області сусідніх держав та свого часу були анексовані у них, можуть бути повернуті цим державам..... Білгородська, Курська, Воронежська, Ростовська області, Краснодарський край — Україні»²⁴. Відзначмо, що ця заява є чи не першим у сучасній історії прецедентом визнання з боку російського аналітика й колишнього державного діяча обґрунтованості українських прав на власні етнічні терени у складі Росії.

Про науково обґрунтовані претензії щодо етнічно українських регіонів Росії і так само про правомірність постановки питання щодо відновлення української присутності на Кубані, Донщині й Прикавказзі із перспективною можливістю реінтегрувати ці регіони до складу Української держави у випадку дезінтеграції Росії чи її міжнародної реконструкції — необхідно повсякчас пам'ятати українському політикуму. Важливо, що в інформаційному просторі нашого суспільства уже з'являються аналітичні розвідки щодо необхідності якісної зміни геополітичної ролі та призначення України, яка зі споживача кредитів і грантової допомоги донорів, з аморфного нейтрального «буферу» між європейською цивілізацією і «руським миром» має, як колись у XIII ст., перетворитись на «щит Європи» й санітара пострадянського простору.

Дійсно, звучить на перший погляд парадоксально, проте на сьогоднішні ані США, ні Європі не вигідна тотальна чи навіть відчутна поразка Росії у збройно-політичному протистоянні з Україною. Адже така поразка може спричинити ланцюгову реакцію та некерований розпад Російської держави, що критично посилює б і центральноазійську кризу, адже економіка і людські ресурси регіону орієнтовані на російські ринки та працю у РФ, не кажучи вже про фрагментацію 140-мільйонної країни із ядерним арсеналом. Саме тому примарними залишаються й необхідні насправді ініціативи щодо тотальної реконструкції Росії за зразком

рабовласницького Півдня США після громадянської війни або ж Німеччини після Другої світової, що включало б денацифікацію, декомунізацію, демілітаризацію, притягнення мільйонів злочинців (бойовиків, розпалювачів вороженці) до відповідальності.

Оскільки зазначені завдання не під силу здійснити Заходу, який також не має нині необхідної пасіонарності й політичної волі, — їх тягар мусить лягти на Україну, яка згодиться на цю надважку (але й неминучу, адже неможливо відмежуватись від російського суспільства, у переважній більшості націленого нині на повну ліквідацію України та її громадянського суспільства) нову роль в обмін на визнання її рівноправним і повноцінним партнером Заходу. Тож саме і тільки Україна ладна буде забезпечувати найцінніші для Європи блага: безпеку, геополітичну контрольованість і прогнозованість на просторах Східної Європи. Стверджується, що Україна тільки тоді і стане повноцінним союзником США та ЄС, коли запропонує себе як гаранта безпеки на просторі післяпутінської Росії, і не лише у територіальному, але й інформаційно-ментальному вимірі²⁵.

При цьому надважливо (і українські політичні діячі й аналітики мають усвідомити це вже зараз), що така діяльність аж ніяк не має бути з боку українства альтруїстичною та жертвовною, зумовленою або неминучістю, або сліпою вірою у права людини й інші західні цінності. Вона не має зумовлюватись жодними іншими мотивами, як-от спільною долею у складі колишньої «тюрми народів» (як це було за часів Центральної ради) чи ж проголошенням чергового «походу за білу расу» (ці надімперські цивілізаційні марення, до того ж неприйнятні для сусідів, неминуче призводили народи до краху та програшу — і показовим є приклад не лише німецького Рейху, але й «експорту революції» з боку СРСР та навіть спроби створити світову Католицьку імперію Карлом V чи відновити Римську імперію Юстиніаном). Україна в цьому питанні має керуватись виключно державними, національними інтересами

українського народу — які аж ніяк не обмежуються природним бажанням остаточно ліквідувати багатосотлітнього небезпечного ворога, який саме збожеволів і загрожує життєдіяльності як українства, так і усієї Європи. Україна та її суспільство при цьому мають пам'ятати і про незавершеність націєтворення та політичного самовизначення, а отже, спершу публічно на рівні власного суспільства (для формування загальнонародного консенсусу), а надалі на дипломатичному міжнародному рівні поставити питання про «територіальну компенсацію» за події 2014–2015 рр. — вказуючи при цьому на аносоване Росією («Кримська» та «Валдайська» промови Путіна) переформування міжнародного права й екстраординарність ситуації. Отримання відповідних гарантій є цілком можливим, зважаючи на ціну питання, адже саме за таких умов суттєві територіальні надбання отримали у Першій світовій Італія та Румунія (остання подвоїла власну державну територію), а незалежна Вірменія так і не була утворена попри щиросердї декларації якраз з огляду на потребу створення міцного кемалістського «щита» на противагу більшовицькій Росії.

До того ж для такого територіального розвою й завершення розбудови дійсно Соборної України ми маємо і достатні демографічні ресурси. Адже українське населення етнічних теренів було здесятковане, дезорганізоване й асимільоване, але не винищене тотально. Наприклад, голова Української культурної автономії півдня Російської Федерації Ігор Жуга наприкінці 2006 р. заявив, що корінні українці становлять сьогодні приблизно **60** відсотків населення Кубані²⁶. За словами доктора історичних наук Д. Білого, незважаючи на колосальні втрати українства від Голодомору, репресій та депортацій (до 70% українського населення Кубані), «фактичний відсоток українців на Кубані й Північному Кавказі залишився досить значним: в цілому як на Північному Кавказі, так і Кубані, зокрема, приблизно **50,5%**»²⁷.

Ці оцінки підтверджуються і протилежною стороною: за даними відверто неприхильного до українства Інституту країн СНД, найбільша кількість українців Росії на початку 2000-х рр. проживала на Кубані (до **47%**): «Строго кажучи, співвідношення росіян та українців на Кубані становить **49 до 47%**. Необхідно, за можливості, піддавати обмеженню поширення цієї статистики»²⁸.

Західноруський світ — ціннісна й геополітична альтернатива «русському миру»

Якщо домінуючою ланкою нової східноєвропейської системи захисту стане таки Україна, то сам щит може бути утворено новим — дієвим і цілісним — геополітичним союзом пострадянських держав, об'єднаних не лише спільними геополітичними потребами й інтересами, але й спільною правовою культурою, історичним розвитком, культурою та цінностями, релігією й мовою. Йдеться про концепцію «Західноруського світу» на противагу вже заявленому й цілковито дискредитованому «русському миру». Основними рисами такого геополітичного союзу стануть:

- Дійсна децентралізація: геополітичний союз як узгодження суверенних національних держав, значно подібніший до Європейського союзу, аніж, скажімо, до путінського Митного союзу. При цьому Київ повною мірою виконуватиме роль не імперського центру («третій Рим»), а духовного та культурного осередку глобальної мережі створюваного громадянського суспільства («другий Єрусалим»). Так само й Україна — буде осердям Західноруського світу й здорової східнослов'янської орієнтальної традиції.
- Відповідно, Західноруський світ орієнтуватиметься в ціннісному сенсі не на бездумну рецепцію вестернізованого розуміння права, культури, способу життя, але знаходитиме в історії свого розвитку кращі практики, відповідні передовим гуманістичним досягненням європейської цивілізації. Скажімо, питан-

ня захисту прав жінок мають розглядатись не крізь призму написаних у 1960-х рр. брошур і методичок феміністичного спрямування, а на засадах автентичних джерел права й моралі, як-от «Руська Правда», Зборівський договір та Конституція П. Орлика — адже ці акти містять приписи щодо оздоровлення соціально-економічних відносин, захисту прав жінок і дітей, скасування смертної кари, політичних стримувань і противаг тощо. Відповідно, правові, ідеологічні, культурні, релігійні надбання Руської княжої, козацької доби мають цінуватись, а їх досвід — вивчатись у порівнянні з подібними здобутками інших національних держав Західноруського світу.

- При цьому кожна залучена до Західноруського світу держава — є національною державністю свого народу (титульної нації), тож має повне право і всебічне сприяння дружніх держав-сусідів щодо захисту власної мови, культури, традицій, етнонаціонального підґрунтя при безумовному дотриманні верховенства права, захистові прав етнічних меншин та корінних народів.

Можна послідовно вирізнити три рівні цінностей та політичних напрямів, що захищатимуться у рамках Західноруського концепту та забезпечуватимуть рівновіддаленість українства і від асимілюючого імперського проєкту російського штибу, і так само від денационалізуючого впливу європейських лівомарксистських та ліберальних доктрин (регіоналізації, злиття націй тощо). Отже, український народ буде забезпечено як від розчинення у геополітичному союзі, так і від подальшої асиміляції. Подамо ці рівні від найвищого до найнижчого, зазначаючи, однак, що всі вони є важливими та неодмінними для гармонійного розвитку українства та дружніх націй:

1. **Найвищий геополітичний рівень Західноруського світу** як міжнародного наднаціонального союзу національних держав, поєднаних спільними геополітичними інтересами й суспільними цінностями.

2. **Політична нація** як громадянське суспільство, сформоване з громадян усіх національностей на основі офіційної мови, традицій та культури титульної нації. У чинній українській Конституції наявна відповідна категорія «Український народ» чи «народ України», до якої апіорі належить кожен, хто має українське громадянство, при цьому має ставитись вимога щодо поваги України, культури й традицій етнічної Української нації, інших меншин і корінних народів.
3. **Етнічна спільнота** — як титульна нація України (й аналогічно у союзних державах), що утворила цю державу та дала їй свою назву і підлягає особливому захисту з огляду на багатосотлітню боротьбу за державність та систематичне порушення її прав та інтересів, зокрема і шляхом зазнавання геноциду з боку російської держави й народу. Інституювання та юридизація етнічної титульної нації України дозволить краще зберігати підвалини ідентичності Української держави в умовах рецидивів радянського впливу, креолізованості, асимільованості значної частини суспільства і неготовності західної ліберальної доктрини брати до уваги специфічні українські (а у широкому контексті — східноєвропейські) реалії.

Показово, що варті уваги поради переформатування східноєвропейського простору і створення альтернативи Москві та її майбутньому «русскому миру» шляхом як прилучення українських етнічних теренів до материнської держави, так і налагодження обопільно вигідної співпраці із сусідніми поневоленими народами пропонувались українською діаспорною доктриною уже у 1940-х рр.: «Вирінає проблема української територіальної політики. Постає питання, чи краще задовольнитися при відновленні Української держави меншою територією, але стягнути на неї розпорошене українство, чи поширити територію без її закріплення». Говорячи про коригування кордону з Росією з огляду на перебування за межами України північної

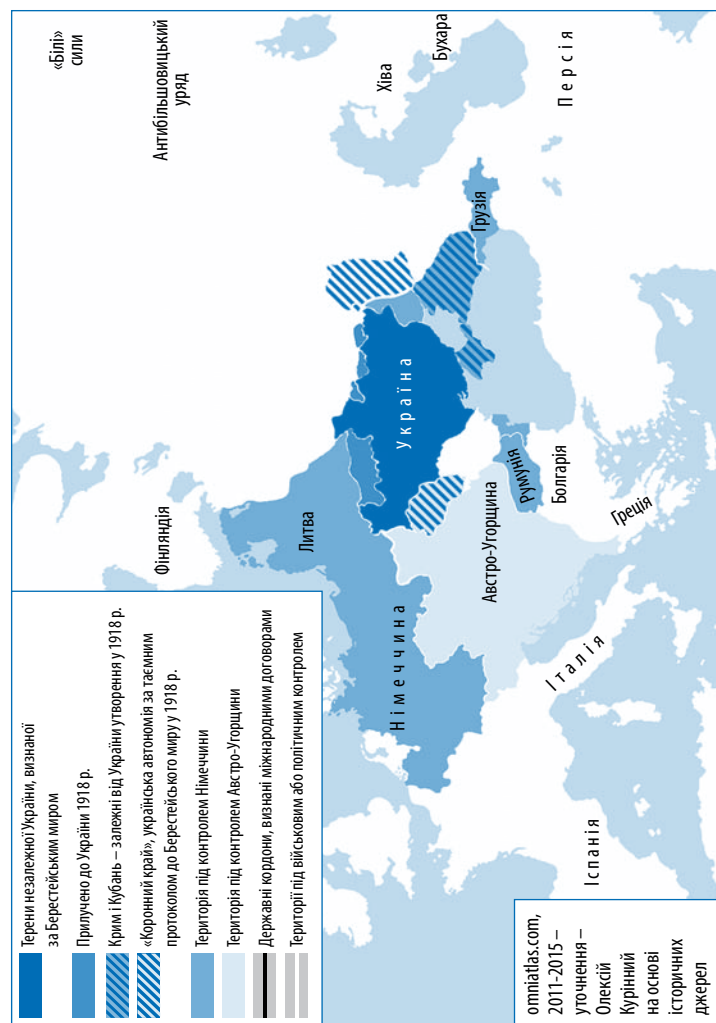
частини Слобожанщини й величезних теренів на південному сході від Дону і Передкавказзі, за якими ще протягаються українські колоніальні землі в Азії, українські аналітики стоять перед дилемою: *територіальне поширення без сильнішого закріплення національної території чи менша, але суцільна територія*. Відповідно, наявні три алгоритми геополітичних дій: 1) обмежитися на суто національній території; 2) спрямувати зусилля на включення до України східного Передкавказзя й навіть земель у Сибіру — чого не можна зробити, не розв'язавши проблеми Дону й Козацьких земель; 3) найбільш конструктивний шлях за нинішніх політичних умов — докласти зусиль, щоб на руїнах Росії постав ряд нових держав, як-от Дон, Козацька держава, Сибір тощо, і задовольнитися близьким союзом із цими країнами і забезпеченням у них прав української людності²⁹.

Рік	Джерело, дослідник	Українці	Росіяни	Перевага росіян
1719	Я. Водарський,	5 952 тис.	11 127,5 тис.	1,869 р.
1795	В. Кабузан	10 683 тис.	20 061,2 тис.	1,877 р.
1840/1843	Я. Шафарик	13 144 тис.	36 000 тис.	2,7 р.
1858 р.	В. Кабузан ³⁰	15 971 тис.		
1877	Народы России — СПб.: 1877 ³¹ .	11 000 тис. (лише Росія)	40 000 тис.	3,6 р.
1886	Алфав. список — СПб.: 1895 ³² .	17 110 тис. (лише Росія)	58 000 тис.	3,4 р.
1897	В. Кабузан	26 369 тис.	55 667 тис. 469	2,1 р.
1910/1917	В. Кабузан	35,533 млн. (і 1,5 асимільовано)	60–65 млн.	
1914	А. Кримський	35 млн. (і 1,5 асимільовано)	65 млн.	1,85 р.
1926/1931	В. Кабузан	37 228 тис.	77 791 тис. 124	2,1 р.

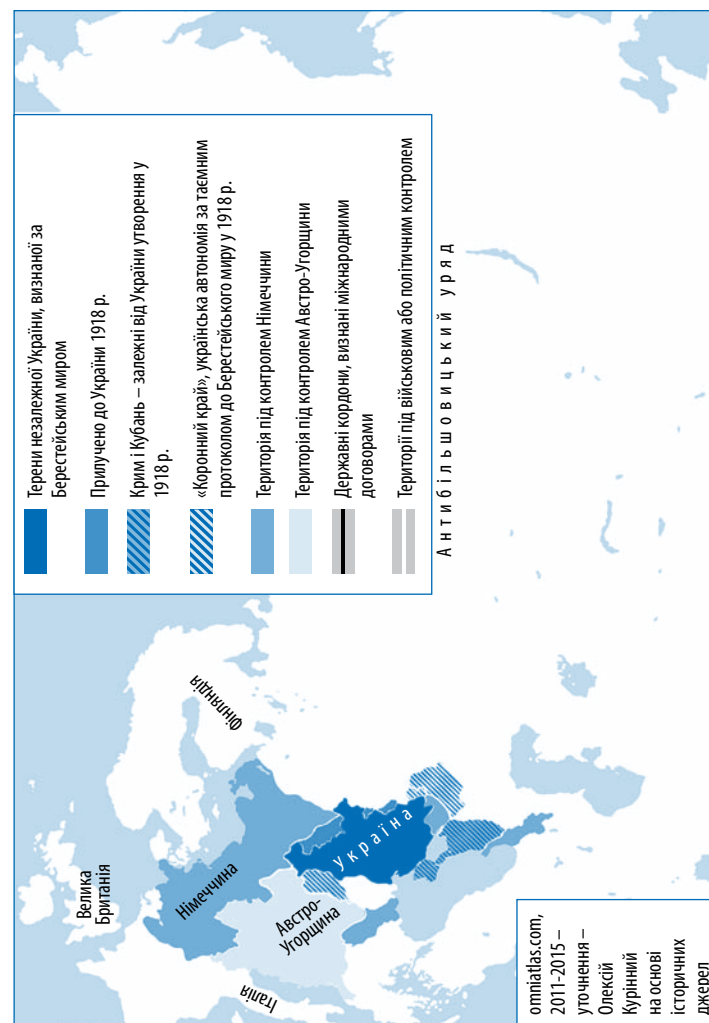
Таблиця 1

Рік	Українці		Росіяни		Перевага росіян
	Україна	Діаспора	РФ	Діаспора	
1989	48,29 млн.		148 (145,16 + 2,8) млн.		3 рази
	37,4 млн. 37 419 тис.	10 млн. (25–30 млн.)	119,9 млн. (119 865 946)	СНД: 25 млн. Інші: 2,8 млн.	
2001–2	46,5 млн.		135,9 (132,4+3,5) млн.		2,9
	37,5 млн. 37 541 693	8 млн. (25–30 млн.)	115,9 млн. (115 889 107)	СНД: 16,5 млн. Інші: 3,5 млн.	
2010	44 млн.		129,3 млн.		2,9
	37,5 млн. 37 541 693	6,5 млн. (25–30 млн.)	111 млн. (111 016 896)	СНД: 15,5 млн. Інші: 2,8 млн.	
2015	42–42,5 млн.		125–126 млн.		2,94– 2,96
	35,5–35,8 млн.	6,5 млн. (25–30 млн.)	109–113 млн.	СНД: 11 млн. Інші: 2,8 млн.	

Таблиця 2

Європа у 1918 р. Офіційно визнані за міжнародними договорами кордони, а також межі військового контролю та політичного впливу Європейських держав станом на весну-літо 1918 р. (за наслідками укладання Берестейського мирного договору).

Розпад Російської імперії у 1918 р. Офіційно визнані за міжнародними договорами кордони, а також межі військового контролю та політичного впливу держав у Європі та Азії станом на весну-літо 1918 р. (за наслідками Берестейського миру і громадянської війни у Росії).

ПРИМІТКИ

- 1 Исследования по истории России XVI–XVIII вв: Сб. статей в честь 70-летия Я. Е. Водарского. Юрий Александрович Тихонов. — М.: РАН. Институт истории, 2000. — 257 с. — С. 60.
- 2 См.: Брук С. И., Кабузан В. М. Численность и расселение украинского этноса в XVIII – начале XX в. // Советская этнография. 1981. — № 5. — Таблица 3. — С. 20–21. Цит. за: Миллер А. И. «Украинский вопрос» в политике властей и русском общественном мнении (вторая половина XIX в. — СПб: Алетейя, 2000. — 263 с.
- 3 Винниченко В. К. Відродження нації. — К.: Політвидав України, 1990. — Ч. I. — С. 168, 188.
- 4 Малая советская энциклопедия. Том седьмой. Прямая — Скулы / Гл. ред. Н. Л. Мещеряков. — М.: Гос. словарно-энциклопедическое издательство «Советская энциклопедия»; ОГИЗ РСФСР, 1932. — 930 с. — С. 684, 687.
- 5 Рудницький С. Л. Чому ми хочемо самостійної України? / Упор., передм. О. І. Шаблія. — Львів: Світ, 1994. — 416 с. — С. 254–261.
- 6 Лоза Ю. Україна. Оглядова мапа. Пояснювальний текст. — К.: МАПА ЛТД, 1994. — 48 с. — С. 11.
- 7 Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України? / Упор., передм. О. І. Шаблія. — Львів: Світ, 1994. — 416 с. — С. 24–25, 266.
- 8 Енциклопедія українознавства. Загальна частина (ЕУ-І). — Мюнхен, Нью-Йорк, 1949. — Т. 1. — С. 156–177 // <http://litopys.org.ua/encycl/eui023.htm>.
- 9 Савка Я. Російщення Кубані — південно-східного бастиону України // Російщення України: Науково-популярний збірник / Гол. ред. Л. Полтава. — К.: Видання українського конгресового комітету Америки ради оборони і допомоги Україні, 1992. — 408 с. — С. 214 (<http://historyso.narod.ru/>); Чумаченко В. К. Казачья литературная Голгофа (писатели, историки и журналисты — жертвы политических репрессий) // Третьи кубанские литературно-исторические чтения. — Краснодар, 2001. — 289 с. — С. 255–267.
- 10 П. 1 ст. 1 Європейської конвенції про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів (1974) // http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_125.
- 11 В отношении Западной (турецкой) Армении вступало в действие принятое Союзными державами обязательство освободить армян от власти геноцидного турецкого государства. — Див.: Барсегов Ю. Г. Геноцид армян. Ответственность Турции и обязательства мирового сообщества. Документы и комментарий: В 2 т. — М.: Крон-Пресс, 2002. — Т. 2. — С. 224.
- 12 Зокрема, очільники керівних органів польського народу Президент польської Крайової Ради Народової Б. Берут та Прем'єр-міністр Тимчасового уряду національної єдності Ед. Осубка-Моравський у посланні до Голови Раднаркому СРСР від 20 липня 1945 р. стверджували, що «польський народ, який зазнав величезних втрат у війні супроти Німеччини, будь-яке інше рішення щодо західного кордону (окрім як по ріках Одер і Нейсе — Кур.) розглядав би як образу та загрозу для майбуття польського народу і держави». — Див.: Послание президента Крайовой Рады Народовой и премьер-министра Польского временного правительства национального единства Председателю Совета Народных Комиссаров СССР. Варшава, 20 июля 1945 г. // Берлинская конференция. 17 июля – 2 августа 1945 г. // Советский Союз на международных конференциях периода Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.: Сборник документов. Том VI. Берлинская конференция руководителей трех союзных держав — СССР, США и Великобритании (17 июля – 2 августа 1945 г.). — М.: Издательство политической литературы, 1984. — С. 307–308 // http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/War_Conf/berlin20.htm.
- 13 Див. Баулин П. Приказано уничтожить (Сокращение населения Украины произошло на 80% за счет русских) // Завтра. — 16.03.2003. — № 12 (487).
- 14 Дирксен фон Г. Москва, Токио, Лондон. Двадцать лет германской внешней политики / Пер. с англ. Н. Ю. Лихачевой. — М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2001. — 445 с. // http://militera.lib.ru/research/dirksen_h/07.html.
- 15 Задохин А. Г., Низовский А. Ю. Пороховой погреб Европы. — М.: Вече, 2000. — 416 с. — С. 254.
- 16 Так, на одному із засідань у рамках першої (прелімінарної) Конференції Союзних Держав у Лондоні від 16 лютого 1920 р. представник Франції Бертело цілковито підтримав ідею створення «нової вірменської держави, до якої потрібно буде долучити частини турецької Вірменії». Він погодився із тим, що «потрібно здійснити усе можливе, аби компенсувати вірменам муки, яких вони зазнали під час звірств». — Див.: № 407. Первая (прелиминарная) Конференция Союзных Держав в Лондоне. Протокольная запись заседания Конференции Союзных Держав, про-

- ходившего на Даунинг-стрит 10, S.W.1, 16 февраля 1920, 18.30 // Барсегов Ю. Г. Геноцид армян. Ответственность Турции и обязательства мирового сообщества. Документы и комментарий: В 2 т. — М.: Крон-Пресс, 2002. — Т. 1. — 297 с.
- 17 Громыко А. Ящик Пандоры VS волшебная лампа Аладдина // Международная жизнь. — 2008. — № 5. — С. 92.
- 18 Обращение Совета Федерации Федерального Собрания РФ к Президенту Российской Федерации Д. А. Медведеву о признании независимости Южной Осетии и Абхазии // Парламентская хроника. — 25.08.2008 ; Заявление Президента России о признании независимости Южной Осетии и Абхазии от 26.08.2008.
- 19 Дирксен фон Г. Москва, Токио, Лондон. Двадцать лет германской внешней политики / Пер. с англ. Н. Ю. Лихачевой. — М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2001. — 445 с. // http://militera.lib.ru/research/dirksen_h/07.html.
- 20 Не випадково экс-міністр закордонних справ Чехії Ян Каван за свідчив колективне прагнення чеського суспільства самоусунути від проблеми, заявивши: «Чому ми маємо акцентувати увагу на декретах Бенеша?... Вони належать до минулого і мають залишитися у минулому». — Див.: Putting The Past To Rest // Time. — 2002.
- 21 Тож цілком закономірно кандидат у президенти Чеської Республіки Карел Шварценберг у січні 2013 р. заявив: «Те, що ми (Чехословацька влада — Кур.) вчинили у 1945-му, сьогодні вважалося б смертельним порушенням прав людини й уряд Чехословаччини, спільно із президентом Бенешом, знайшли б своє місце (на лаві підсудних) у Гаазі». — Див.: Czech election candidate questions post-war expulsion of Germans // The Telegraph. — 22.01.2013//<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/czechrepublic/9818353/>.
- 22 The Constitution of Iraq, adopted on 15 October 2005 // http://www.uniraq.org/documents/iraqi_constitution.pdf
- 23 O'Leary B. Article 140: Iraq's Constitution, Kirkuk and the Disputed Territories. — 07/05.2008 // http://www.kurd.org/doc/OLeary_Paper.pdf
- 24 Илларионов А. Когда российские граждане захотят отдать Крым Украине. — 22.10.2014 // <http://aillarionov.livejournal.com/745627.html>.
- 25 Горский П. Почему США невыгодно тотальное поражение России в Украине // Хвиля. — 2.05.2015 // <http://hvylya.net/analytics/>

- geopolitics/pochemu-ssha-nevyigodno-totalnoe-porazhenie-rossii-v-ukraine.html.
- 26 Багрянний С., Маковицька С. Чи може Краснодарський край РФ перетворитись на «російське Косове» // Україна молода. — 20.03.2008. — № 053.
- 27 Білий Д. Зміни у складі українського населення Кубані в 1932–33 рр. // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. — Донецьк: Український культурологічний центр, Східний видавничий дім. — 2002. — Т. 2. — 220 с.
- 28 Русский вопрос на Украине и проблема украинской диаспоры в России: политический, исторический, культурный и правовой аспекты // Информационно-аналитический бюллетень «Страны СНГ. Русские и русскоязычные в новом зарубежье». — М.: Институт стран СНГ, Институт диаспоры и интеграции, 2000. — № 16 (15.10.2000). — 69 с. — С. 13.
- 29 Енциклопедія українознавства. Загальна частина (ЕУ-І). — Мюнхен, Нью-Йорк, 1949. — Т. 1. — С. 177 // <http://litopys.org.ua/encycl/eui023.htm>.
- 30 Кабузан В. М. Украинцы в мире: динамика численности и расселения. 20-е годы XVIII века – 1989 год: формирование этнических и политических границ украинского этноса. — М.: Наука, 2006. — 258 с.
- 31 Народы России. Живописный альбом. — СПб.: Типография Товарищества «Общественная польза», 1877. — 626 с. — С. 1, 18.
- 32 Алфавитный список народов, обитающих в Российской империи. — СПб.: Издание канцелярии комитета министров, 1895. — 90 с. — С. 13, 49.

Юрій Олійник

*Експерт Недержавного аналітичного центру
«Українські студії стратегічних досліджень»*

Одна з головних проблем, що сприяють розпаду Росії, — відсутність комунікацій на більшості території (зокрема на півночі Сибіру, Далекому Сході).

Низка територій потрапить у сферу інтересів інших держав — Північний Кавказ, де посилиться вплив мусульманських країн, вплив України, яка зацікавлена в Кубані.

Окремі регіони вже на сьогодні інтегровані в різні економічні простори. Тоді як європейська частина та Західний Сибір продовжують залишатись сировинним придатком Європейського Союзу, то найрозвиненіші регіони Далекого Сходу (Хабаровський, Амурський край) сильно інтегровані в азійсько-тихоокеанський простір (від Китаю до Австралії), ведучи торгівлю та обмін людським і фінансовим капіталом з сусідніми Китаєм, Японією, Південною Кореєю, а також розвиваючи обмін ресурсів та імпорт з західними районами США та Канади.

Відбувається накладання інтересів російського населення, місцевого населення, українського Зеленого Клину, зовнішні інтереси Китаю на колишні провінції та зацікавлення Японії островами біля Сахаліну (досі немає мирного договору після 1945 р. між Японією та СРСР, тепер РФ). Бачимо багато історичних претензій — Китай володів територією Примор'я з 1689 р., коли наш гетьман Скоропадський, будучи засланим, брав участь в ухваленні Нерчинського договору, про що замовчується в російській історії. Українській дипломатії слід готуватись до вирішення питань підтримки українського населення, знаходження спільного консенсусу з Китаєм щодо сфери їх інтересів та україн-

ського Клину, місцевих народів, запобігти можливій війні за переділ території із застосуванням ядерної зброї.

Окремі райони компактного розселення неасимільованих народів розвивають гуманітарну співпрацю з сусідніми регіонами (наприклад Тува — з Монголією та КНР).

Гарантія найменш кривавого розподілу Росії — контроль з боку сусідніх центрів впливу (ЄС, Україна, Китай, США), що повинні запобігти безконтрольному поширенню ядерних технологій. У регіонах Поволжя та Північного Кавказу, Чорнозем'я ключова роль України, що має взяти під контроль ядерні об'єкти.

Економічна проблема — одні малонаселені регіони стануть супербагатими внаслідок експорту ресурсів, а інші збідніють через відсутність джерел економічного розвитку. Насамперед йдеться про Москву — мегаполіс, що втратить сенс свого існування, та навколишні області. Прогнозується поширення бандитизму, розпад комунікацій, ріст числа біженців. У цьому регіоні необхідна буде гуманітарна допомога міжнародного співтовариства.

Без перебудови економіки під контролем зовнішніх сил великий ризик перетворення Центральної Росії на територію failed state на зразок Сомалі чи Сирії, що буде епіцентром наркоторгівлі та тероризму в регіоні.

Олег Шро

Російський публіцист, «Новий регіон»

Сучасна Росія — це фактично реалізація глобального кримінального співтовариства. Якщо взяти систему управління, то система виглядає так: губернатори та голови регіонів назначаються президентом, що легітимізуються через вибори або призначаються виконуючими обов'язки. Губернатори взяли за призначення мерів міст. Вибудовується безвідповідальна вертикаль. Тобто високопосадовець має чіткі обов'язки, в разі виникнення нестандартної ситуації має прийти «зверху» інструкція та команда. Все це породжує режим «ручного управління». Якщо таких локальних точок виникне дуже багато, то ми отримуємо такі ситуації, коли принаймні у 2–4 регіонах ситуація стане некерованою. В результаті втрата контролю над цими регіонами може потягнути ланцюгову реакцію. І тут основним фактором може бути навіть не національний або регіональний сепаратизм, а ображені регіональні еліти, в результаті чого вони розпочнуть боротьбу за владу проти, наприклад, федерального центру або спробують отримати контроль над сусідніми регіонами. Цей момент може дестабілізувати Російську Федерацію. Єдине, що рятує від конфлікту, — це великий рівень соціальної пасивності населення.

На сьогодні ядерна зброя Російської Федерації — блеф, але він небезпечний у тому сенсі, що може використовуватись для терористичних погроз. Також небезпека може бути від ядерних технологій, Росія може комусь їх передати або хтось може їх взяти, тоді буде втрачено контроль. Я вважаю це дійсно великою проблемою.

Богдан Червак

Перший заступник голови Державного комітету телебачення та радіомовлення

Насправді ми зіштовхнулися із ситуацією, коли так званий східний вектор української зовнішньої політики провалений, тобто вся концепція взаємин України та Росії, яка існувала впродовж останніх більше ніж 20 років, не витримує критики, вона виявилась провальною. Треба думати про нову концепцію. Дискусія, яку ми сьогодні ведемо, — не нова, в 20–30 роках у середовищі ОУН була вже така дискусія стосовно майбутнього Росії, і там обговорювались питання двох поглядів: одні казали: «Росія — це колос на глиняних ногах, вона обов'язково розпадеться, тільки треба її штовхнути» — мотором цієї думки був Дмитро Донцов. Інші казали, що це неправда, Росія не колос на глиняних ногах і буде дуже важко боротися з Росією. На мою думку, ми маємо бути чесними перед собою і сказати, що маємо справу з сильною країною, ми маємо справу з країною, яка має дуже сильну армію, ми повинні визнати, що українська армія не може зараз на рівні воювати із російською армією, і питання російсько-українського протистояння це не є питання сьогодення, яке ми вирішимо найближчим часом, ми маємо дуже сильного суперника.

Уже тепер зрозуміло, що, незалежно від того, які будуть процеси відбуватися в самій Росії — чи буде вона федеративною країною, чи стане фашистською, чи буде вона демократичною, — будь-який режим, що прийде на зміну Путіну, це буде антиукраїнський режим, і незалежно від того, яке буде прізвище президента, він буде займати виразну антиукраїнську позицію до того часу, поки ми не виграємо війну.

Не можна погодитися з популярною сьогодні ідеєю про поганого російського президента і хороший російський народ. Немає хорошого російського народу. Всі соціологічні дослідження говорять про те, що від 70–80% хорошого російського народу підтримують Путіна, це також треба визнавати, коли ми формуємо нову зовнішню політику в напрямку Росії.

Сиресь Боляєнь

Голова київського товариства «Ерзянь Вал»

Мені пощастило, що я опинився в Україні в той час, коли тут вирішується доля українських та російських народів. Коли говорять «хороший» народ, «поганий» народ — мені це нагадує дискусії в Інтернеті, де кожен намагається образити свого співрозмовника, а це неправильно, український народ мудрий, тому він має дивитись на це з розумінням. Основна наша помилка в тому, що ми намагаємось повторити поведінку імперського кола, що протистоїть нам. На тій стороні є люди, які просто не проінформовані зовсім. До того, як перемогти Росію, ми маємо перемогти імперію, а для того маємо об'єднатись і почати інформувати той поганий чи хороший народ, бо він різний. Біда українців у тому, що ми дуже мало знаємо про ці народи.

На сьогодні, коли хтось звинувачує Путіна, це теж не зовсім правильно, тому що є процеси, які вже незворотні, є процес розпаду імперії — є процес, коли системний потенціал імперії обнуляється, він обнулився ще в 1917 році, але комуністи намагалися врятувати імперію, потім намагався врятувати Горбачов, зараз Путін просто намагається врятувати імперію, тому що імперія, яка не розширюється, — здувається.

Російський народ — це штучний народ, тому що дуже багато у мові та одязі взято з народів, які проживають на території Росії. Не можна дивитись на народи, що живуть у Росії, зверхньо, ми всі люди, і всі маємо право на нормальне життя.

Богдан Галайко
Директор Науково-дослідного
інституту українознавства

Для України важливим є дати відповідь на виклики сучасного етапу національного самоутвердження. У науковому середовищі важливою є боротьба за відстоювання кийвської спадщини, підкреслення спадкоємності і тяглості розвитку українства. Адже до сьогодні є багато вчених, які перебувають у полоні радянського русла і є прихильниками концепції «трьох братніх народів». Варто започаткувати проект української спадщини і показати, що це є наша українська історія.

Щодо питання українознавства і українців, то дуже важливо активізувати зв'язки та підтримувати українців за кордоном. У Російській Федерації українці є однією з найбільших меншин. І коли часто говорять про якісь утиски росіян в Україні, то при цьому мало хто згадує, що в Росії важко впроваджувати українські школи, виховувати дітей у своїх традиціях. Ми можемо черпати досвід інших країн, то чому не запровадити картку українця для мешканців Росії, яка б давала певні пріоритети на території української держави — це і вступ в університет, стипендії, відпочинок дітей. Тобто, окрім наукових обговорень, можна впроваджувати допомогу, яка в найближчій перспективі мала би дати певний результат.

Віктор Роз
Редактор газети «Шлях Перемоги»

Ми сьогодні будемо свої концепції не на порожньому місці. В середині минулого століття ідеологи українського націоналізму заклали міцне підґрунтя. Серед них особливе місце належить Юрію Липі. Його геополітична трилогія («Призначення України», «Чорноморська доктрина», «Розподіл Росії») й сьогодні актуальна. Ми повинні відповісти на питання: «Хто ми, навіщо, яка наша місія і в чому наша сила, куди прямуємо і хто наш ворог?» Ю. Липа свого часу запропонував свої відповіді на ці питання.

«Розподіл Росії» — це книга-діагноз, книга-рецепт і книга-меч. Більшість наших теоретиків минулого століття писали і думали про український щит. Липа писав і думав також про меч. Ця праця — глибокий і різнобічний аналіз. Він має історіософську, етнологічну, економічну, демографічну, геополітичну, психологічну, культурологічну складові. Вдумливий науковець, фаховий лікар твердою рукою хірурга здійснює трепанацію. Ракову хворобу називає такою раковою хворобою, а не нежитем, гангрену називає гангреною, а не запаленням. Відповідно до діагнозу й рецепт.

Як би не називали Московщину, чи то Російська імперія, чи то СРСР, чи то Російська Федерація, це тривалий у часі багатоетнічний конгломерат, котрий духовно живиться брехливими псевдоісторичними міфами, фобіями і маніями та облудним ординсько-конкістадорським месіанством, а фізично — кров'ю і тілом поневолених та асимільованих народів. Як у першому, так і в другому аспектах ключовим об'єктом виступає Україна і українці як живильне середовище.

Росія віддавна живе у своєрідній системі, системі «проізволу і раболепія»: деспотичний «проізвол» згори і лакейське «раболепіє» знизу. Ця система для росіян є звичною, комфортною, і єдиною альтернативою її є російський бунт — «бессмисленний і беспощадний». «Третій Рим» насправді є «Другим Вавилоном», з впливаючими звідси наслідками.

Для того, щоби українці й інші свободолюбиві народи могли вільно і безпечно розвиватися на своїх етнічних землях, треба зупинити Росію. Ця загроза цивілізації зважає тільки на силу. Цю рішучу силу ми повинні продемонструвати.

Сьогодні ми знову маємо взяти на озброєння універсальну концепцію ОУН, концепцію спільного фронту поневолених і загрожених Москвою народів, концепцію Антибольшевицького Блоку Народів, концепцію мобілізації, організації і опори насамперед на власні сили, гасло ОУН «Свобода народам і людині!», напрацювання ідеологів ОУН Бандери, Стецька, Ленкавського, твори Донцова і Липи.

Відрадно, що сьогодні ці ідеї стають цікавими не лише вузькому колу дослідників, але й тим, хто опинився у вищих ешелонах влади. Прикметно, що передмову до цього видання написав на той час заступник Голови СБУ, а зараз народний депутат України Андрій Левус.

І на завершення кілька цитат Липи:

«Відокремлення України, перегородження нею для ворогів усіх доріг на Південь було б тільки початком великого історичного процесу. Бо коли держава гноблення, хаосу і руйнування — Росія — зостанеться, то це означає: нема України — центру порядку, багатства і гідності.

Україна — це могильник російської імперії. Не можемо уявити собі інше майбутнє. Знищення Росії — як центру наднаціонального розподілу земель над Волгою, Печорою і Білим морем — відповідно до їхнього національного і історичного змісту — це передумова сильної України.

Україна, маючи геополітичне опертя на Чорному морі, може існувати, але існувати і розвиватися може лише тоді, коли не допустить суперництва на Півночі.

Національні держави фінських і уральських народів на території сучасної російської республіки — це те найменше, що необхідно. Друге — усунення теперішнього московського демографічного центру з цих територій і приборкання тут важкої промисловості, роздутої Москвою. Коли пізніше окреслимо національні межі «руських», то створиться держава, менша від української.

Отже, національна Москва, але не наднаціональна потвора, яка прикривається то грецьким православ'ям, то жидівським «Інтернаціоналом»...

Неможливо примирити московського центру з українським центром, не можна говорити про державну співпрацю у цих двох центрах. На просторах великої Росії не може бути двох великопромислових, двох великодержавних центрів, двох великих збірників енергії! Вони виключають себе взаємно.

Лишень у цій площині наша задача поставлена вірно. Українці змагаються не тільки за свою справедливість, але й за панування цієї справедливості в оточенні. Не може бути й мови про компроміси щодо сучасної російської державності. Єдиним рятунком для існування української державності є цілковите знищення російської великодержавності.

Вільна Україна буде не після звільнення Києва, а після знищення Москви як столиці російської наддержави», — пророчив Юрій Липа.

Сьогодні проблеми, котрі ставив Липа ще понад 70 років тому, є надзвичайно актуальними. Є доречним і необхідним звернутися до спадщини наших великих попередників, а відтак знову навчитися орієнтуватися на власні сили і єдиною стратегією бачити інтереси і добро української нації.

Олександр Маслак
Експерт аналітичної групи «Рубікон»

Насправді всі говорили дуже правильні речі про стратегію на майбутнє, а я хочу сказати про сьогоднішнє, про речі тактичні. Багато наших чиновників, політиків вищого рангу кажуть про неспівмірність потенціалів України і Росії, що в Росії більший військовий потенціал, більший економічний потенціал, але, водночас, там більший і конфліктний потенціал. І, на жаль, Україна цим фактом не користується в поточній військовій політиці. Наприклад, справу Рафіса Кашапова топ-менеджери багатьох загальнонаціональних каналів просто відмовилися висвітлювати, тому що це не актуально нібито, хоча приклад, на мій погляд, дуже важливий, що татарин, діяч національного руху, публічно виступив за Україну і за це постраждав, тому українські провідні телеканали повинні були це висвітлити. Таких тактичних речей дуже багато, але немає бажання в наших політичних чиновників користуватися цими фактами в теперішній ситуації.

Олег Лісний
Віце-президент аналітичного центру «Політика»

Я вважаю, що проблема вирішення ситуації з Росією не на один день, але це треба починати. Нам потрібно переходити на територію ворога і займатися слушною справою, тому що Україна перемає, зрозуміло, що не так швидко, як би хотілось. Не ми нападали, ми захищаємо свою землю і захищаємо Європу. Не дай Боже, Україна не вистоїть у боротьбі з Росією, експерти з Естонії усвідомлюють, що їм загрожуватиме страшна небезпека, вона для них дуже серйозна, тому що країна набагато менша, хоча і знаходиться під «парасолькою» НАТО.

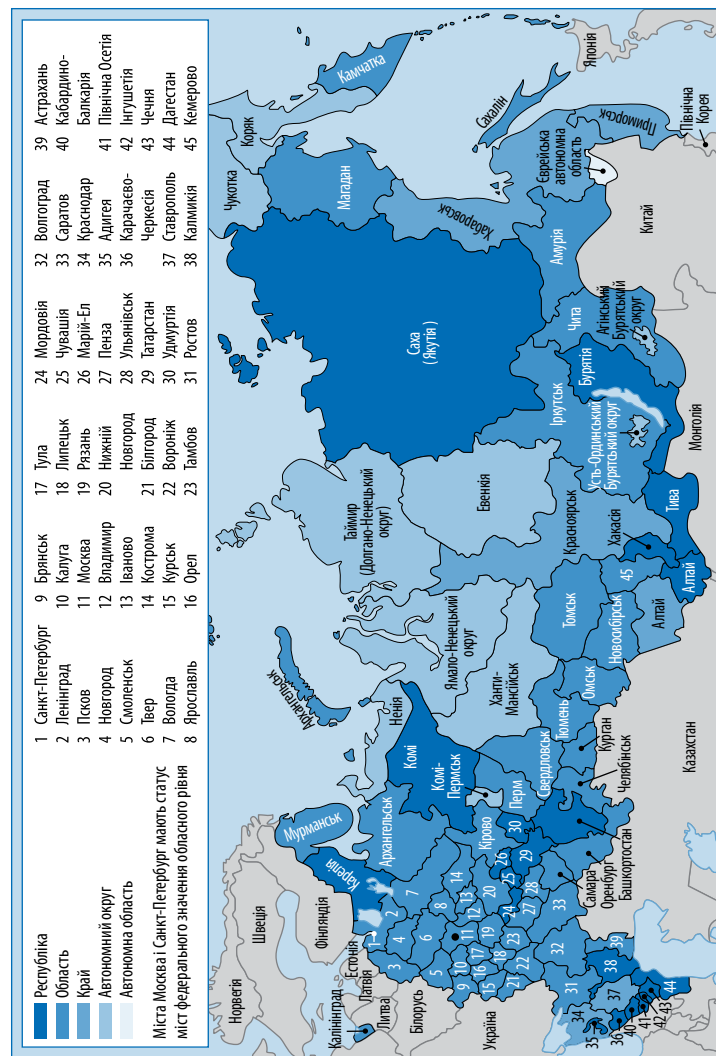
Андрій Мохник

*Заступник голови Всеукраїнського
об'єднання «Свобода»,
народний депутат України VII скликання,
міністр екології 2014 р.*

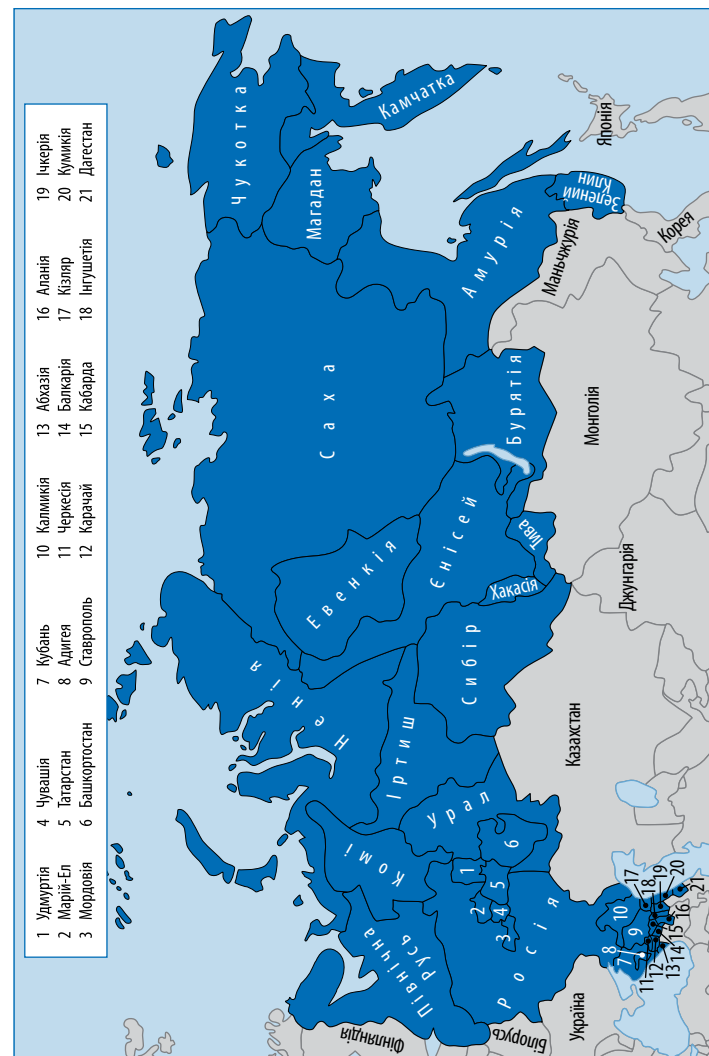
В Україні впродовж 23 років незалежності спостерігаємо страх до українського націоналізму, і, власне, тому ми в державному будівництві не можемо користуватися напрацюваннями теоретиків і практиків українського націоналізму. А якби владна еліта впродовж цих 23 років керувалася ідеологією націоналізму, то теперішня війна була би неможлива, а якби й можлива, то тільки на теренах сучасної Росії. Якщо подивитися на доробок української еміграції, то побачимо два основних напрямки щодо того, як буде розвалений Радянський Союз. Перший охарактеризував Багрянний, що пророкував: «Комсомольці стануть будівничими нових незалежних держав». З іншого боку, був Бандера, який казав: «Без національно-визвольної війни здобути незалежність буде неможливо».

За 23 роки ми дивувалися, що немає тієї війни. Можливо, теоретики націоналізму помилилися, та сьогодні ми насправді бачимо національно-визвольну війну, що точиться на східних теренах Української держави. Таке враження, що Юрій Липа написав це сьогодні: «Неможливо примирити московського центру з українським центром, не можна говорити про державну співпрацю у цих двох центрах — на просторах великої Росії не може бути двох великопромислових, двох великодержавних центрів, двох великих збірників енергії, вони виключають себе взаємно. Лише на цій площині наша задача поставлена вірно — українці змагаються не тільки за свою справедливість, але й за панування цієї справедливості в оточенні. Не може й бути мови про компроміси щодо сучасної російської державності,

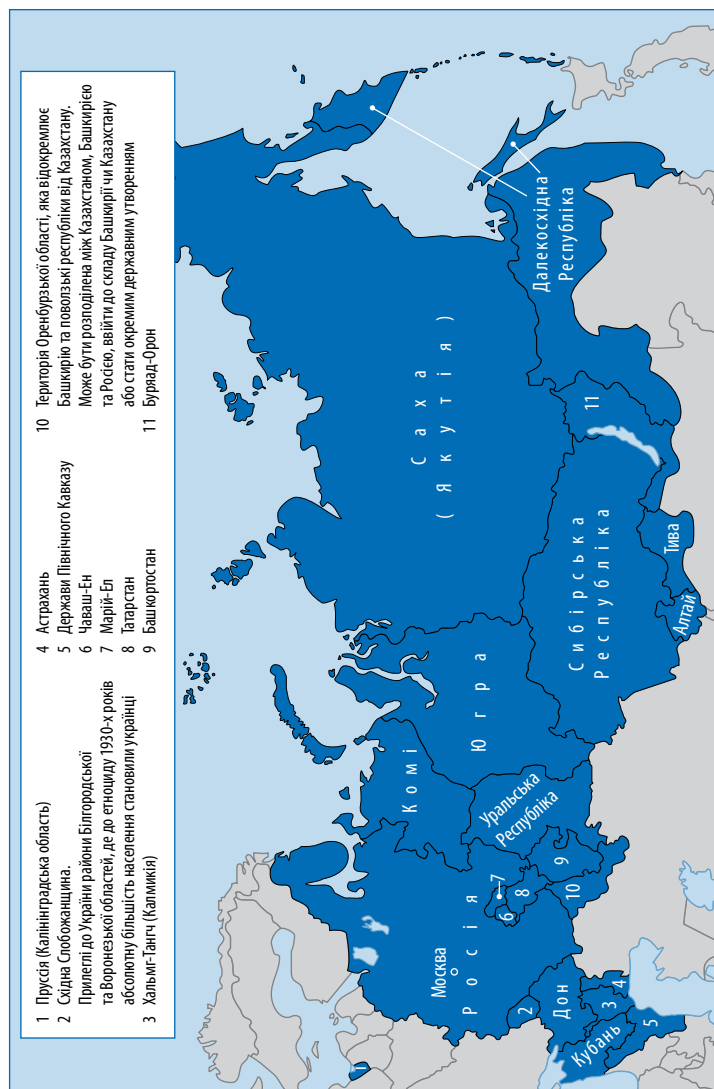
єдиним рятунком для існування української державності є цілковите знищення російської великодержавності. Вільна Україна буде не після звільнення Києва, а після знищення Москви, як столиці російської наддержави». Тобто це та максима, якою мали би керуватися українська політична еліта у своїх прагненнях, але насправді страх та меншовартість, присутні в українській політиці, даються взнаки, і, очевидно, поставити так питання дуже важко. Щодо практичної площини можу сказати, що на цьому просторі лише Україна сьогодні має і технології, і фахівців, і людський потенціал, щоб стати гарантом ядерної стабільності. Чому б нам не прагнути до того, щоб у Будапешті підписати меморандум про гарантії безпеки для тих державних утворень, які постануть на теперішньому російському просторі. Сьогодні стоїть серйозна загроза реваншу, це реванш антиукраїнських сил, які інспіруються Росією. Якщо брати майбутні місцеві вибори, то ми можемо цілком отримати так звану «новоросію». Також дуже важливо, що одним із дуже вагомих фрагментів цього реваншу були меморандуми-універсали, які дозволили повернутися Партії регіонів у владу. Чомусь здається, що насправді такими меморандумами-універсалами сьогодні є Мінські домовленості. Аналіз Мінських домовленостей, власне, того фрагменту реваншу, який насувається на Україну, стає сьогодні надзвичайно актуальним.

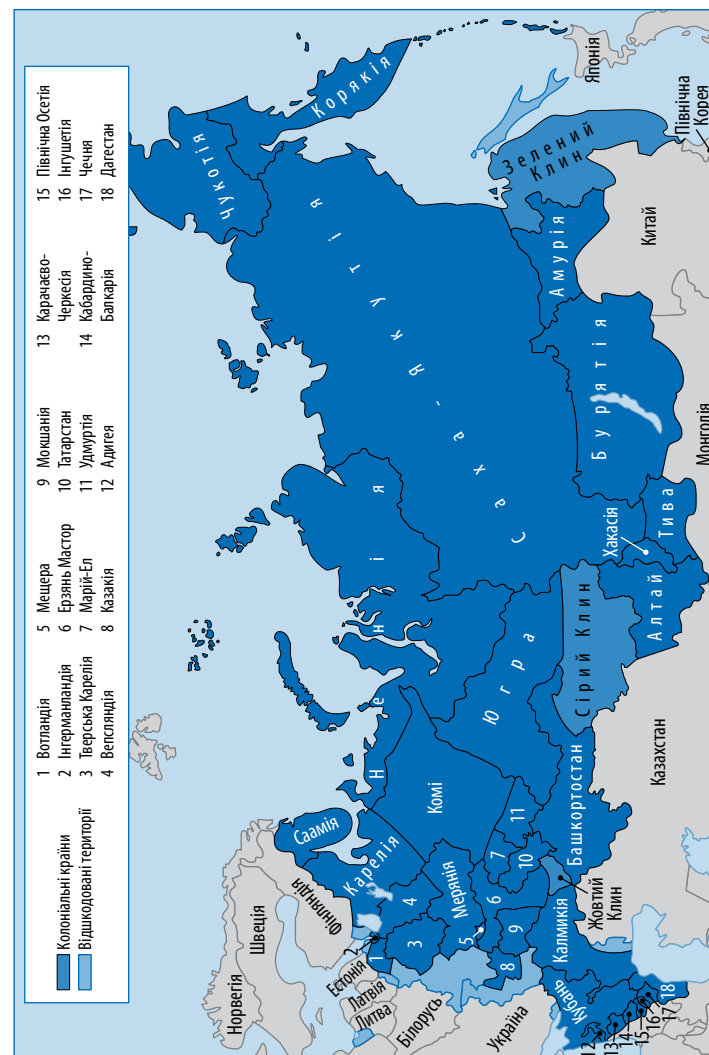
Мапа 1. Мапа територій з різним національним статусом та «ненаціональних територій» у структурі Російської Федерації (на основі політико-регіональної мапи 2001 року: <http://www.russiamap.org/map.php?map=political-admin-01>)

Мапа 2. Мапа можливого розпаду Російської Федерації з приблизним урахуванням фіно-угорських ідентичностей та колоніальних територій українців (мапа за версією посібника «Етнополітична карта світу XXI століття»: <http://svit21.ho.com.ua/>)

Мапа 3. Території державних утворень, що можуть постати після розпаду сучасної Російської Федерації (за версією журналу «Тиждень» <http://tyzhden.ua/World/113654>)

Мапа 4. Постросійський кордон: «невидимі» країни Центральної РФ, країни-колонії України — Сирій, Жовтий, Зелений Клін, Кавказ, відшкодовані території, що можуть увійти до складу інших країн.

Інформаційно-аналітичне видання

ЯК ОБЛАШТУВАТИ РОСІЮ
Експертна дискусія

Упорядники	Юрій Сиротюк, Тетяна Бойко
Редактор	Віктор Рог
Переклад на англійську	Юлія Мирна
Відповідальний за випуск	Володимир Русиняк
Коректор	Наталія Романяк
Дизайнер	Галина Гінайло
Верстальник	Ігор Стахів

Підписано до друку 18.11.2015. Формат. 84×108 ¹/₃₂
Папір офсетний. Гарнітура «Myriad Pro».
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 8,4.
Зам. 3-016/018.

Київське товариство «Ерзянь Вал»
Недержавний аналітичний центр
«Українські студії стратегічних досліджень»

Видавництво «Астролябія», ТзОВ
а/с 66, Львів 79000 Україна
Тел.: + 38032 243 56 72
Факс: + 38032 243 56 71
Моб. тел.: + 38050 431 54 64
Ел. пошта: info@astrolabium.com.ua
Web-сторінка: <http://www.astrolabium.com.ua>
Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців
ДК № 967 від 27.06.2002 року